

Sisekaitseakadeemia

Politseikolledž

Indrek Raats

PS031

POLÜGRAAFI KASUTAMINE POLITSEIAMETNIKE
USALDUSVÄÄRSUSE KONTROLLIMISEKS

Lõputöö

Juhendaja:

Jaan Huik, PhD

Tallinn 2007

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Politseikolledž	Kuu ja aasta Mai 2007
Töö pealkiri Polügraafi kasutamine politseiametnike usaldusvärsuse kontrollimiseks	
Töö autor: Indrek Raats	allkiri:
<p>Käesolev töö on kirjutatud eesti keeles ning selle maht on 50 lehekülge. Töö objektiks on polügraafiga testimise sisseviimise vajadus ning võimalus Eesti Politsei värbamisprotsessi ning asutusesiseseks kasutamiseks sisekontrollialastes asjades. Selleks vaadeldakse ja analüüsitakse käesolevas töös Eesti ja välisriikide senist polügraafi kasutamise praktikat, polügraafiga testimise peamisi meetodeid ning analüüsitakse sellise testimise usaldusvärsust. Õigusliku analüüsi järel tehakse ka ettepanekud Eestis seadusandluse muudatusteks, mis võimaldaks polügraafiga testimist Eesti Politseisse värbamisel kasutada. Töö tulemusena saadakse ülevaade peamisest värbamist ja sisekontrolli puudutavast polügraafiaalasest tegevusest ja suundadest Eestis ja mujal maailmas.</p> <p>Esimeses peatükis vaadeldakse Eesti senist polügraafiapraktikat ning analüüsitakse välisriikide kogemusi. Teises peatükis käsitletakse polügraafitesti usaldusvärsuse probleemistikku. Kolmandas peatükis analüüsitakse peamisi kasutatavaid polügraafitesti meetodikaid. Neljandas peatükis tuuakse välja võimalik küsimustik politseisse tööle värvatavale politseiametnikule. Viiendas peatükis viiakse läbi õiguslik analüüs.</p> <p><i>Töö kirjutamisel on püstitatud järgmine hüpotees: politseiametnike värbamiseelne ja juba töötavate ametnike pisteline polügraafiga testimine aitab organisatsioonist eemal hoida sinna sobimatuid isikuid.</i></p>	
Võtmesõnad : polügraaf, valedetektor, skriining, värbamine, personal, julgeolek	
Keywords : polygraph, lie detector, screening, recruitment, personnel, security	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia	
Kaitsmisele lubatud:	
Juhendaja: prof. Jaan Huik	allkiri:

ANNOTATSIOON	2
SISSEJUHATUS.....	4
1. POLÜGRAAFIGA TESTIMISED EESTIS JA MUJAL MAAILMAS	7
1.1 EESTI.....	7
1.2 AMEERIKA ÜHENDRIIGID	9
1.2.1 Värbamiseelne taustakontroll	13
1.2.2 Personali julgeolekukontroll ja vastuluuretaustauuringud	14
1.2.3 Vabatahtlikud testimised	15
1.2.4 Kohustuslikud testimised	15
1.2.5 Sunnitud testimised	16
1.2.6 Kaitseministeerium.....	19
1.3 BELGIA	22
1.4 IISRAEL.....	22
1.5 JAAPAN.....	23
1.6 KANADA.....	23
2. POLÜGRAAFITESTI USALDUSVÄÄRSUS.....	24
3. METOODIKA.....	29
3.1 KONTROLLKÜSIMUSTE TEST (VÖRDLUSKÜSIMUSTE TEST)	29
3.2 TEO TEADMISE TEST	32
3.3 OLULISTE/EBAOLULISTE (RELEVANTSETE/IRRELEVANTSETE) KÜSIMUSTE TEST	34
4. POLITSEISSE TÖÖLE VÄRVATAVALE ISIKULE ESITATAVAD KÜSIMUSED	36
4.1 TÖÖTAMINE.....	36
4.2 SÕIDUKIJUHTIMINE.....	37
4.3 HASARTMÄNGUD.....	38
4.5 NARKOOTIKUMID	39
4.6 JÕU KASUTAMINE	39
4.7 ÕIGUSRIKKUMISED	40
4.8 KOKKUPUUTED ÕIGUSKAITSEORGANITEGA	41
4.9 MUU	43
4.10 SÕJAVÄETEENISTUS.....	43
4.11 KORRAKAITSE	43
4.12 JULGEOLEK.....	44
5. SEADUSANDLUS	46
KOKKUVÕTE.....	48
RESÜMEE	51
KASUTATUD ALLIKAD.....	52

SISSEJUHATUS

Polügraafitest on kõige tuntum tehnika psühhofüsioloogiliseks pettuse tuvastamiseks. (The polygraph... 2003:155).

„Polügraaf on tehniline seadeldis mitme organismi talitlust peegeldava näitaja samaaegseks registreerimiseks. Klassikaliselt on nendeks pulss, vererõhk, naha higistamine, mida mõõdetakse nahatakistuse muutumise kujul, hingamine. Kaasajal uuritakse ka aju biopotsiaale, häält ja kõnet, kehaliigutusi jt.” (Huik. 2001)

Igapäevaselt kasutatakse vahel terminit *valedetektor* termini *polügraaf* asemel, kuid käesolevas töös käsitletakse vaid polügraafi, kui valedetektorite alamliiki.

Termini *skriining* all mõeldakse käesolevas töös juba töötava või potentsiaalse personali või teiste asjaga seotud kolmandate isikute julgeoleku- ja usaldusväärseusealast sõeluuringut ehk erinevate uurimis- ja analüüsimeetodite ja –vahendite kasutamist uuritava objekti kohta andmete kogumiseks.

Täna sel päeval elame olukorras, kus tehnika teeb oma võidukäiku ning öeldakse, et see toimub eksponentsiaalselt. Selle arengu vilju kasutavad ja rakendavad ettevõtted ja organisatsioonid ning ka Eesti on maailmas tuntud, kui moodne nn. e-riik (BBC News 2004). Samuti on ka Eesti Politsei hakatud kasutama uuemaid tehnikasaavutusi. Igapäevaselt kasutatakse arvuteid, andmebaase, mobiiltelefonisidet jne. Tehniliselt on muutunud Eesti Politsei küllaltki tugevaks. Paraku annab aga ikka tunda tõsiasi, et kett on just täpselt nii tugev, kui on tema kõige nõrgem lüli. Tehnika ei murdu nii kergesti, sest kas me ise või vajadusel spetsialistid saavad selle usaldusväärseust kontrollida. Nõrgemaks lüliks aga on mitmetel juhtudel politseiorganisatsioonis osutunud just inimene – politseiametnik. Politseiametniku käsutuses on, olenevalt tema positsioonist, küllalt suur võim ning ligipääs tundlikule informatsioonile. Seega on politseiametnik, kes lekitab informatsiooni, paneb toime õigusrikkumisi või muul viisil ebaseaduslikult või ebaeetiliselt kahjustab teiste isikute või ühiskonna huve, suurem julgeolekurisk ühiskonnale ja selle liikmetele, kui nn. keskmine õigusrikkuja tänavalt. Pole raske mõista, et väga oluline on organisatsioonile värvata usaldusväärseid ja kindlameelseid ametnikke. Esmakordsel politseiõppeasutusse õppima

asumisel isiku tausta kontrollitakse (näiteks kasutades KAIRI andmebaasi jm. vahendeid), vaadatakse tema Karistusregistri andmeid ning viiakse läbi ka vestlus, mille käigus püütakse kandidaadi isikuomadusi ja sobivust hinnata. Hindaja töö oleks kergem, kui saaks selles toimingus hinnata ka kandidaadi vastuste usaldusväärsust s.t. näha, kas kandidaat ei püüa vestluse läbiviijata petta või millised küsimused-teemad põhjustavad kandidaadis ärevust vms. reaktsioone. Nende parameetrite hindamiseks võiks ka Eestis ehk kasutusele võtta polügraafiga testimise. Kas selline testimine Eesti tingimustes oleks ka põhjendatud, võimalik ja eesmärgipärane, seda püütaksegi käesolevas uuringus väljaselgitada. Samuti kaalutakse ka juba töötavate ametnike polügraafiga regulaarse kontrollimise põhjendatust ja võimalikkust. Politsei ridades on ebasobivaid isikuid. Justiitsministeeriumi poolt hallataval koduleheküljel <http://www.korruptsioon.ee> avaldatud andmetel mõistis süüdi:

2003. aastal Tallinna Linnakohus 6. jaanuaril altkäemaksu võtmises ühe liikluspolitseiniku ning Ida-Viru Maakohus 24. jaanuaril altkäemaksu väljapressimises Ida-Viru Politseiprefektuuri vaneminspektori. Viru Ringkonnakohus jättis 3. aprillil otsuse muutmata.

2004. aastal Tallinna Linnakohus 31.mail kaks liikluspolitsei nooremispektorit altkäemaksu võtmises (KarS §294); Ida-Viru Maakohus 16. juulil Keskkriminaalpolitsei töötaja väljapressimises (KarS §214) ja ametiseisundi kuritarvitamises (KarS §289)

2005. aastal Tallinna Linnakohus 16. novembril Põhja Politseiprefektuuri Põhja politseiosakonna korrakaitsetalituse konstaabli altkäemaksu võtmises ning tähtsa isikliku dokumendi kuritarvitamises (KarS §294; §25; §349); Harju Maakohus 13. septembril Põhja Politseiprefektuuri Ida-Harju politseiosakonna patrullteenistuse konstaabli altkäemaksu võtmises (KarS §294); Harju Maakohus 07. septembril kaks Põhja PP Ida-Harju politseiosakonna korrakaitsetalituse konstaablit altkäemaksu võtmises (KarS §294); Tallinna Linnakohus 09. märtsil Põhja Politseiprefektuuri liiklusjärelvalvetalituse konstaabli altkäemaksu võtmises (KarS §294); Pärnu Maakohus 8. septembril Lääne Politseiprefektuuri nooremkonstaabli altkäemaksu võtmises (KarS §294); Tallinna Ringkonnakohus Põhja PP isikuvastaste kuritegude talituse politseivaneminspektori altkäemaksu võtmises (isik avaldas ametisaladuse altkäemaksu eest); Harju Maakohus 10. novembril kaks Harju PP Ida-Harju politseiosakonna konstaablit altkäemaksu võtmises (KarS §294).

2006. aastal 13. juunil Harju Maakohus altkäemaksu võtmises kaks Põhja PP Ida-Harju konstaablit jne. Tegemist ei ole täielik loeteluga.

2006. aastal esitati süüdistus altkäemaksu võtmises veel 24-le Põhja PP liiklusjärelvalvetalituse ja Lääne-Harju politseiosakonna politseiametnikule.

Nagu näha on ausate ja usaldusväärsete ametnike temaatika täiesti päevakajaline ning ei saa väita, et Eestis sellega probleeme ei ole. Samuti võib oletada, et näiteks altkäemaksuvõtmised on suhteliselt latentne kuriteoliik, sest mõlemad osapooled on huvitatud, et kuritegu jääks avastamata. Võimalus juba töötavaid politseiametnikke regulaarselt kontrollida annaks meile võib-olla lisahoova, mille abil võimalikke ebausaldusväärseid ametnikke väljaselgitada või tekitada olukord, kus kontrollimist kartvad ametnikud jätavad ebaseaduslikud teod tegemata. Käesoleva töö eesmärk ongi eelkõige katsuda analüüsida kohaliku ja teiste riikide kogemuse põhjal, kas sellise polügraafiga kontrollimise sisseviimine politseisüsteemi oleks Eestis mõttekas s.t. kas see tõstaks politseinike usaldusväärset, kas aitaks politseist eemal hoida ebasobivad isikud jms.

Töö hüpotees on järgmine: "politseiametnike värbamiseelne ja juba töötavate ametnike pisteline polügraafiga testimine aitab organisatsioonist eemal hoida sinna sobimatuid isikuid".

„Kui polügraafitesti kasutatakse värbamiseelseks skriininguks, on selle täpsuse kindlakstegemine ja mõõtmine lisaväljakutse. Selliselt kasutatakse polügraafi, et hinnata teatud aspekte töötaja tulevases tööalases tegevuses, nagu näiteks tõenäosust, et see töötaja, juhul, kui ta värvatakse, paneb toime julgeolekualase rikkumise.” (The polygraph... 2003:36)

„Polügraafiga testimine värbamiseelses või turvaseme andmise eelses skriiningus võib kanda ka muid eesmärke, kui testi diagnostiline eesmärk. Näiteks, tööandja võib soovida koguda informatsiooni kandidaadi tausta kohta, mida võidakse kasutada tema vastu väljapressimises, kus teda sunnitakse toime panema julgeolekualaseid rikkumisi nagu näiteks spionaaž, kui seda ei saadaks kasutada selliselt, kui tööandjal juba on selle kohta info olemas.”(op. cit.:62)

1. POLÜGRAAFIGA TESTIMISED EESTIS JA MUJAL MAAILMAS

Kuigi maailmas ei ole polügraafi kasutamine väga laialdaselt levinud, on mõned riigid seda siiski teatud määral kasutamas. Peamised suunad on kriminaaluurimine, julgeolekuküsimused, terrorismivastane võitlus. Mingil määral kasutatakse ka töötajate usaldusvärsuse kontrollimiseks ning värbamiseelseteks kontrolliks. Järgnevalt on välja toodud mõningad riigid, kus polügraafi laialdasemalt kasutatakse ning eraldi on ka kirjeldatud, kuidas ja milleks seal täpsemalt polügraafi kasutatakse, samuti võimalusel on välja toodud probleem ja statistikat. Keeruline oli koostamise juures asjaolu, et andmed polnud alati kergesti ligipääsetavad, sest puudutavad osaliselt riikide julgeolekut ning seega on tegemist osaliselt salastatud teabega. Põhiliselt on võetud vaatluse alla siiski eelkõige värvatavate värbamiseelne polügraafiga testimine nende usaldusvärsuse ja sobivuse hindamiseks ning samuti ka juba töötava personali julgeolekualane polügraafiga kontrollimine.

1.1 Eesti

„Kuid kõnealust polügraafitesti ei saa kriminaalmenetluses kasutada ka põhjusel, et polügraafitesti tegemine ei kuulu kriminaalmenetluse seadus ettenähtud tõendite kogumise lubatavate viiside hulka ja polügraafitesti kasutamise tulem ei kuulu KrMK § 48 lg-s 2 loetletud lubatavate tõendivormide hulka.” (Riigikohtu kriminaalkolleegium. 3-1-1-87-01)

„Esimest korda testiti Eesti Vabariigis polügraafiga 1993. a. veebruaris tollase Tartu Linnakohtu kohtunik Peeter Jerofejevi määruse alusel. Probleemiks oli raske kehalise vigastuse tekitamine. Tartu Maakohtu esimees Donald Kiidjärv määras esimest korda tapmises süüdistatava testimise sama aasta aprillis. Tartu Linnakohtu kohtunik K. Kerstna-Vaks määras tapmises süüdistatava testimise 1995. a. Jaanuaris, Valga Uurimisbüroo vanemuurija A. Krusta sama aasta veebruaris. Tartu Maakohtu esimees D. Kiidjärv määras

esimese laste vägistamises kahtlustatava testimise sama aasta augustis. Ka erafirmad on kasutanud polügraafitesti varguste ja materiaalsete kahjude põhjustajate väljaselgitamiseks.” (Huik. 2001)

„Kriminaalkolleegium pidas ekslikuks maakohtu järeldust, et tõendina ei saa kasutada kohtualuse ütluste tõepärasuse testimist polügraafiga, kuna P. Kõiv oli andnud nõusoleku testida enda ütlusi vaid pommi saatmisega seoses. Selle testimise tulemusel jõudis ekspert järeldusele, et P. Kõiv, eitades autost leitud laskeriista kuulumist temale, ei rääkinud tõtt. Kriminaalkolleegiumi hinnangul oli kohtualune ütluste testimisega nõus, tal oli võimalus keelduda vastamast küsimustele, mis olid seotud laskeriistaga. Seetõttu on võimalik kasutada kohtualuse vastuseid selles osas kaudse tõendina.” (Riikohtu kriminaalkolleegium. 3-1-1-68-01)

Prof. Jaan Huik on kirjutanud, et üks tõendi liik on eksperdi arvamus ning kohus hindab tõendeid kogumis. (Huik. 2001:11)

Kriminaalmenetluse seadustik sätestab tõendi mõiste §63, et „tõend on kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu ja tunnistaja ütlus, eksperdiarvamus, eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel, asitõend, uurimistoimingu, kohtuistung ja jälitustoimingu protokoll või muu dokument ning foto või film või muu teabesalvestis.” ning „Kriminaalmenetluse asjaolude tõendamiseks võib kasutada ka käesoleva paragrahvi lõikes 1 loetlemata tõendeid.” Samuti sätestab §67, et „ühelgi tõendil ei ole ettekindlaksmääratud jõudu” ning „kohus hindab tõendeid kogumis nende siseveendumuse kohaselt” (Kriminaalmenetluse Seadustik).

Sama mõttekäik on esitatud prof. Jaan Huik ka varasema Kriminaalmenetluse Koodeksi kehtimise ajast. (Huik. 2001:11).

Kaitsepolitseiametile selle aasta aprilli alguses saadetud teabenõuedele, kus käesoleva töö autor palus teatada kas, kuidas ja milliste tulemustega on kasutatud või kasutatakse Kaitsepolitseis polügraafitesti, vastas Kaitsepolitsei politseidirektor Arnold Sinisalu: ”Teatame Teile, et polügraafiatesti kasutamiseks puudub Eesti Vabariigis õiguslik regulatsioon.” (Kaitsepolitsei 04.04.2007 nr. 14AT) Kahjuks ei olnud see muidugi sisuline vastus saadetud küsimusele.

Samuti on lõpetatud 2005. aasta suvel prokuratuuri poolt üks kriminaalasi, kus käesoleva töö autor oli ohvriks ning tunnistajad ja kahtlustatav kokkulepitult valetasid ning prokuratuur keeldus kannatanu taotlusest kõikide osaliste suhtes läbi viia psühholoogilised ekspertiisid, mille käigus saaks hinnata ka kõigi ütluste tõepärasust. Prokuratuur teatas, et Eesti Vabariigis ei ole valedetektori test kohtulik tõend.

Antud küsimuses tuleb ilmselt nõustuda prokuratuuri seisukohaga, sest valedetektori kasutamist kriminaalmenetluses on hinnanud ka õiguskantsler.

„Analüüsinud kehtivat õigust, kohtupraktikat ning menetluse käigus saadud teavet, leidis õiguskantsler, et polügraafitesti kasutamine uurimistoimingu – psühholoogiaekspertiisi – raames on Eesti kriminaalmenetluses keelatud ja testi tulemus ei ole kriminaalmenetluses tõendiks. Testi võib kohtueelse uurimise käigus teha uuritava nõusolekul abistava vahendina informatsiooni hankimiseks. Testi läbiviimisel peavad uurimisorganid tagama uuritavale tema õiguste kaitse. Õiguskantsler pöördus Riigiprokuratuuri ja Politseiameti poole märgukirjadega, kus tegi ettepaneku lõpetada psühholoogiaekspertiiside läbiviimisel polügraafitesti kasutamine. Õiguskantsleri ettepanek võeti Riigiprokuratuuris ja Politseiametis täitmiseks.” (Õiguskantsleri... 2003:62-63)

Prof. Jaan Huik'i sõnul pole temalt tellitud ühtegi personalialast polügraafiga testimist ei avalikust sektori ega erasektori poolt. Enne 2003. aastal ilmunud õiguskantsleri seisukohavõttu määrasid kohtunikud ja uurijad psühholoogiaekspertiise kriminaalmenetluste raames. Polügraafiga testimist tellivad ka eraettevõtted näiteks varguste jms. juhtumite puhul ning ka eraisikud näiteks truudusetuse juhtumite korral. Aastatel 2000 ja 2001 viis prof. Huik läbi kohtupsühholoogiaekspertiisi määruste alusel läbi 30 inimese testimise polügraafiga. Neist olid 13 kahtlustatavad, 16 tunnistajad ja 1 kannatanu. Määruste tegijateks olid politseiametnikud 24, kohtunikud 3 ja Kaitsepolitsei 3 korral. (Huik. 2007)

1.2 Ameerika Ühendriigid

Ameerika Ühendriigites kasutatakse maailmas tõenäoliselt kõige enam polügraafiga testimist.

„2006. aasta juuli seisuga, on 24 föderaalset agentuuril 11 peamises Föderaalvalitsuse ministeeriumis oma polügraafi programm. Need agentuurid, kus töötab umbkaudu 600 föderaalset polügraafiga testijat, kasutavad polügraafiga testimist tööriistana, mis aitab langetada värbamiseelseid ja personalijulgeoleku otsuseid; uurida väärkäitumist, kriminaalasju ja turvanõuete rikkumisi; pakkuda operatiivset toetust näiteks välisallikate taustakontrollimiseks ning luureallikate usaldusvääruse kinnitamiseks.” (Use of Polygraph... 2006:2)

1988. aasta Töötaja Polügraafi Kaitse Akt (Employee Polygraph Protection act of 1988) keelas ära töötaja värbamiseelse polügraafiga testimise, kui ka juba töötavate isikute kontrollimise polügraafiga. Keeld ei laienenud siiski Föderaalvalitsusele, vaid puudutas erasektorit. Siiski ei keelustanud akt polügraafiga testimist erasektoris täielikult. Erandina lubati polügraafiga testimist isikute puhul, kes olid lepingulistes vms. suhetes Kaitseministeeriumiga, Luurekeskagentuuriga, Riikliku Julgeolekuagentuuriga, Föderaalsete Uurimisbürooga jt. ; puutusid kokku Energiaministeeriumi tuumaalaste projektidega; olid seotud sise- ja välisjulgeoleku alase tegevusega. (Employee Polygraph Protection Act of 1988)

Valitsusasutused tegutsesid, kes kuidas, oma polügraafiprogrammidega ning temaatika otseselt seadusega reguleeritud ei olnud v.a. ilmselt riigis kehtivad üldised tööhõivet, avalikku teenistust jne. puudutav seadusandlus. Tarvidus oli aga polügraafiga testimise standardiseerimise järele. Selles suunas alustati ka tegevust.

„1999. aastal liitusid enamus agentuure Nõusoleku Memorandumiga (Memorandum of Agreement), milles fikseeriti peamised juhtnöörid, mis puudutasid polügraafiga testimist, selle kvaliteedi kontrolli ning Kaitseministeeriumi Polügraafi Instituudi (Department of Defense’s Polygraph Institute) poolt väljatöötatud polügraafitestide läbiviija treeningstandardite järgimist; ning nõudeid, mis on seotud 2004. aasta Luurereformi ning Terrorismi Preventsiooni Aktis sisalduva polügraafiga testimise programmiga.” (Use of Polygraph... 2006:7)

„Aktiga liitusid Õhujõud (U.S. Air Force), Luure Keskagentuur (Central Intelligence Agency), Narkoagentuur (Drug Enforcement Administration), Sõjaväeluure Agentuur (Defense Intelligence Agency), Kaitseministeerium (Department of Defense),

Kaitseministeeriumi Polügraafi Instituut (Department of Defense's Polygraph Institute), Energiaministeerium (Department of Energy), Merevägi (U.S. Navy), Riiklik Luureorganisatsioon (National Reconnaissance Organization), Riiklik Julgeolekuagentuur (National Security Agency) ja Rahandusministeerium (Department of Treasury).” (op.cit.:9)

„FBI hakkas osalema programmis alates 2002. aastast,„(op.cit:11)

„1994. aastal otsustati ühendada CIA Polügraafikool ning Kaitseministeeriumi Polügraafi Instituut ning alates 1995. aastast on Kaitseministeeriumi Polügraafi Instituut peamine föderaalsete polügraafiga testijate treeningu pakkuja ning polügraafi temaatika tehnilise ja teadusliku külje monitoorija. Alates 1996. aastast viib läbi ka kvaliteedikontrolli ülevaatusaid föderaalsetele polügraafiprogrammidele.” (op.cit.:10)

Kaitseministeeriumi Polügraafi Instituudi nimetati 25. jaanuaril 2007. aastal ümber Usutavuse Hindamise Kaitseakadeemiaks (Defence Academy of Credibility Assessment (DACA)). (DACA koduleheküljel internetis)

Sisuliselt on tegemist ikka sama asutusega ning selle ülesanneteks on föderaalsete polügraafiga testijate ettevalmistamine, psühholoogilise tõetuvastamise meetodite ja usutavuse hindamise meetodite pidev edasiuurimine, föderaalsetele agentuuridele polügraafiga testijate sertifitseerimissüsteemi majandamine, kvaliteedikontroll ja standardite väljatöötamine ning juurutamine föderaalsete polügraafiprogrammide tarvis. (op.cit.)

Järgnevalt vaatame, kuidas defineerivad Ameerika Ühendriikide valitsusasutused üldse polügraafi mõiste ning millised asutused täpsemalt ning kuidas seda oma töös kasutavad.

„ Polügraafitest on uurimisprotsess, mis kasutab diagnostika instrumente, millega on võimalik salvestada isiku füsioloogilisi reaktsioone ajal, kui ta vastab küsimustele. Kuna füsioloogilised reaktsioonid võivad muutuda, kui isik räägib tõtt ja kui isik proovib petta, siis on polügraafitesti läbiviijal võimalik võrrelda katsealuse isiku reaktsioone erinevatele küsimustele ning seeläbi tabada reaktsioone, mis võivad viidata pettuse tunnustele mingi konkreetse küsimuste juures. Polügraafitesti tulemused ei ole üldjuhul kohtule (tõendina) vastuvõetavad. Siiski kasutavad mitmed Justiitsministeeriumi (Department of Justice) allasutused polügraafitesti, peamiselt kriminaal-, välisvastuluure ja terrorismivastastes

uurimistes, administratiivuurimistes (asutusesised ja ametialased) ja värbamiseelses ning personalikontrollis.

Neli Justiitsministeeriumi allasutust – Föderaalne Uurimisbüroo (Federal Bureau of Investigation (FBI)); Narkovastane administratsioon (Drug Enforcement Administration (DEA)); Alkoholi, tubaka, tulirelvade ja lõhkeainete büroo (Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives (ATF)); ja Kindralinspektori Kontor (Office of the Inspector General) – haldavad isiklikku polügraafi programmi ja hõlmavad endas üksuseid, mis viivad läbi polügraafiteste üksuse poolt läbiviidavate operatsioonide toetuseks, teiste ministeeriumi allasutuste ning ministeeriumiväliste õiguskaitse- ja luureasutuste palvel.

Seitse teist ministeeriumi allasutust ei oma isiklikku polügraafiprogrammi, vaid kasutavad FBI, DEA, ATF, OIG või ministeeriumivälise agantuuri või lepingulise eraettevõtja poolt läbiviidud polügraafiteste tulemusi. Need seitse allasutust on Ministeeriumi Kriminaalosakond (Criminal Division), Justiitsstaap (Justice Command Center (JCC)), Trustidevastane osakond (Antitrust Division (ATR)), Rahvuslik Narkoluure Keskus (National Drug Intelligence Center (NDIC)), Ametialase Vastutuse Kontor (Office of Professional Responsibility (OPR)), Föderaalne Vanglate Büroo (Federal Bureau of Prisons (BOP), ja Korrapidamisteenistus (U.S. Marshals Service (USMS))” (Use of Polygraph... 2006:i)

„Majandusaastatel 2002 kuni 2005 viisid Justiitsministeeriumi allasutused läbi üle 49 000 polügraafitesti. Teste kasutati mitmetel põhjustel, muuhulgas värbamiseelseid ja personali kontrolli puudutavate otsuste langetamiseks; kriminaal-, administratiiv ja julgeolekurikkumiste uurimiseks, tunnistajakaitse tagamiseks; tööks seksuaalkurjategijatega; operatiivtoetuse pakkumiseks välismaiste rakkerühmade liikmete kontrolliks ning luureallikate usaldusväärse suhte kinnituse saamiseks.” (op.cit.:ii)

Täpsemat statistikat mõnede riigiasutuste polügraafikasutamise ja selle tulemuste kohta on toodud välja käesolevas töös edaspidi.

„Polügraafiteste läbiviimist ja kasutamist puudutavat ühtset poliitikat Justiitsministeeriumil ei ole. Pigem on igal neljast allasutusest (kellel on enda polügraafiprogramm) enda põhimõtted ja protseduurid, mis puudutab polügraafiga testimist. Need põhimõtted ja

protseduurid defineerivad, kes on testimise subjekti; polügraafitestist keeldumise tagajärjed; professionaalsed, eetilised ja tehnilised standardid testide läbiviimiseks; kvaliteedi kontrolli ning kuidas tagada standardite ja protseduuride järgimist; ning isiku õigused, kelle suhtes hakatakse polügraafitesti läbi viima. Igal neljast allasutusest on ka spetsiifilised põhimõtted polügraafitesti kasutamise suhtes, mis puutub uurimis-, personali- või julgeolekuteemalisi otsuseid.

Viimastel aastatel on neli Justiitsministeeriumi allasutust viinud läbi polügraafiteste välisvastuluure ja terrorismivastastes uurimistes, värbamiseelseks taustakontrolliks, välismaalaste taustauuringuteks ning teiste agentuuride vajaduste katmiseks.” (op.cit.:iii)

Selles töös keskendume peamiselt ikka värbamiseelse taustakontrolli ja sisekontrolli temaatikale. Seega jääb välis- ja vastuluure, terrorismivastase võitluses polügraafi kasutamine täpsemalt käsitlemata, sest selle sügavam vaatlemine ei ole käesoleva töö eesmärk.

1.2.1 Värbamiseelne taustakontroll

„Ajavahemikul 1985 kuni 1998, laiendasid FBI, DEA ja ATF polügraafitestide kasutamist ning hakati läbi viima värbamiseelset testimist eriagendi kandidaatidele. Alates 1994 aastast on FBI laiendanud värbamiseelse polügraafiga testimise nõuet kõikidele FBI-sse tööle kandideerijatele. 1996 aastal laiendas DEA värbamiseelse testimise nõuet DEA Luure Uurimisspetsialisti (Intelligence Research Specialist) kohale soovijatele. Majandusaastatel 2002 kuni 2005 viisid FBI, DEA ja ATF läbi umbkaudu 28 000 värbamiseelset polügraafiga testimist, mis moodustab ca 57 protsenti kõikidest polügraafiga testimistest sel perioodil.” (op.cit.:iv)

„Värbamiseelsed polügraafiga testimised on mitte-spetsiifilised, täiemõõdulised testimised, mida kasutatakse tuvastamiseks varasemat käitumist (muuhulgas keelatud ainete tarvitamist, võõrjõududega seotud olemist), mis võib viidata potentsiaalse töötaja ebapiisavale usaldusväärsusele. FBI ja JCC (Justice Command Center) nõuavad kõigi töölesovijate värbamiseelset polügraafiga testimist. DEA, ATF ja NDIC (National Drug Intelligence Center) nõuavad vaid teatud konkreetsetele ametikohtadele (nagu näiteks GS-1811

kriminaaluuri) soovijate testimist. OIG personali julgeolekukontrolliks polügraafi ei kasuta.” (op.cit.:26)

1.2.2 Personali julgeolekukontroll ja vastuluuretaustauuringud

„FBI on ainuke Justiitsministeeriumi allasutus, mis viib pidevalt läbi juhuslikke ja perioodilisi personali julgeolekukontrolli (personal security screening) ja vastuluure taustauuringuid (counterintelligence screening) enda töötajate suhtes. Alates FBI eriagent Robert Hansseni arresterimisest 2001. aasta veebruaris kahtlustatuna spionaažis, laiendas FBI tunduvalt Personali Julgeolekuprogrammi, muuhulgas laiendades polügraafi kasutamist personali julgeoleku ning vastuluure eesmärkidel. Majandusaastatel 2002 kuni 2005 viis FBI läbi 4721 personali julgeolekut puudutavat testimist. See arv näitab peaaegu 750 protsendilist testimiste arvu tõusu 331-st, mis viidi läbi majandusaastal 2002 2481 testimiseni, mis viidi läbi majandusaastal 2005. Kogu personal, kes on määratud tegelema FBI vastuluure, terrorismivastase võitlusega ja julgeolekuprogrammidega, kaasa arvatud osariigi ja kohaliku õiguskaitse töötajad, kes tegutsevad Ühendatud Terrorismi Rakkerühmade (Joint Terrorism Task Force (JTTF)) raames, peavad läbima personalijulgeoleku polügraafitestid. FBI esindaja ütles, et nad plaanivad laiendada perioodilise ja pistelise personalijulgeoleku polügraafitestitega kontrollimise nõuet kõigile FBI umbes 35 000 ametnikule ja lepingulisele töötajale, samuti ka personalile teistest organisatsioonidest, kellel on ligipääs FBI informatsioonile, infosüsteemidele või ruumidele.” (op.cit.:iv)

„Personali julgeolekukontrolli programmides kasutatakse polügraafiga testimist kindlakstegemaks isikuid, kes kujutavad ennast tõsist ohtu riiklikule julgeolekule ning raskendamaks ja avastamaks soovimatut käitumist nagu spioneerimine. Personali julgeolekukontrolli polügraafitestid on mittespetsiifilised, vastuluuresuunitlusega testid. Testi läbiviijad esitavad küsimusi, mis puudutavad isiku osalemist spioneerimises, sabotaažis, terrorismis, salastatud teabe paljastamises või keelatud väliskontaktides. Personali julgeolekukontrollialased testimised võib läbi viia eeltingimusena ligipääsuks riigisaladusele või tundlikule informatsioonile nagu ka perioodilise uuesti-uurimisena või pistelise osana. Peamine polügraafitestide kasutaja USA Justiitsministeeriumis personali julgeolekukontrolliks on FBI ja kavatses nõuda testi läbimist kogu oma personalilt. DEA viib personali julgeolekukontrolliks polügraafiteste läbi vaid polügraafiga testijaks õppijatele,

kelle puhul Kaitseministeeriumi Polügraafi Instituut nõuab treeningueelset polügraafitesti läbimist. ATF ja OIG personali julgeolekukontrolliks polügraafi ei kasuta.” (op.cit.:27)

1.2.3 Vabatahtlikud testimised

Polügraafitestid, mis viiakse läbi föderaalteenistajate või teiste isikute suhtes, võivad olla vabatahtlikud, mis tähendab seda, et testitav võib keelduda testimisest ilma, et sellel oleks temale ebasoodsaid tagajärgi. Näiteks on tunnistaja või kahtlusalune kriminaaluurimises kaitstud Viienda Konstitutsiooniparandusega sätestatud enda inkrimineerimise vastase õigusega ja seega võib keelduda uurijatega rääkimast või läbimast polügraafitesti.

1.2.4 Kohustuslikud testimised

„Mõningatel juhtudel on FBI, DEA ja ATF poolt läbiviidavad testimised kohustuslikud. Nendel juhtudel on isikul tarvidus läbida edukalt testimine, et saada soovitud hüve nagu tööpakkumine, osalus välismaises uurimisüksuses, või turvataseme (security clearance) saamine. Tagajärjed keeldumisel kohustuslikust polügraafitestist – või, kui testitulemused osundavad pettusele – erinevad vastavalt allasutuse, mis vajab testi läbiviimist, põhimõtetele.” (op.cit.:v-vi)

„Kõik FBI'sse töölesoovijad peavad läbima värbamiseelse polügraafiga testimise. Töösoovijad, kes keelduvad polügraafitestidest on vastavale ametikohale sobimatud. Kui viimane arvamus on, et tulemused osundavad pettusele, siis teatatakse tulemustest otsuselangetajatele, kes otsustavad, kas töösooviija diskvalifitseerida või toetudes muule otsuselangetajale kättesaadavale informatsioonile, nõuda, et isikut testitaks uuesti.

* FBI nõuab samuti, et valitud ametnikud ja mitte-FBI personal, kellel on ligipääs rahvuslikku julgeolekut puudutavale või tundlikule FBI informatsioonile. Peavad läbima perioodiliselt ja pisteliselt personalijulgeoleku polügraafitestid, spionaaži profülaktika eesmärgil. FBI töötaja, kes keeldub läbimast kohustuslikku polügraafiga testimist nagu perioodiline julgeolekukontroll või rahvusliku julgeoleku teematikat puudutav kontroll, võidakse üle viia ametikohale, kus ta ei vaja ligipääsu tundlikule informatsioonile, võidakse tühistada tema

turvatase või see üle vaadata, või võtta ta distsiplinaarvastutusele allumatuse (insubordination) eest. Kuna FBI's töötamise üheks tingimuseks on turvataseme olemasolu, siis turvataseme kaotanud töötajad vallandatakse.

* DEA's on polügraafitestid kohustuslikud isikutele, kes soovivad tööle asuda eriagendi või luure uurimisspetsialisti ametikohale, ja välismaistele kandidaatidele, kes soovivad osaleda Välismaistes Tundlikes Uurimisüksustes (Foreign Sensitive Investigative Units). Eriagendi või luure uurimisspetsialisti ametikohale kandideerijaid, kes keelduvad läbimast polügraafiga testimist, ei loeta sobivaks töötamiseks DEA's. Välismaises Uurimisüksuses osalemise eelduseks on polügraafitesti positiivne läbimine.

* ATF nõuab, et kõik eriagendi kohale kandideerijad läbiksid värbamiseelse polügraafiga testimise. Need, kes keelduvad, loetakse selleks tööks sobimatuks. Kui kandidaadi testitulemused näitavad pettusemärke või, kui kandidaat tunnistab pettust või diskvalifitseerivat käitumist (nagu näiteks keelatud ainete kuritarvitamine), võib isik olla ametikohale sobimatu.”(op.cit.18)

1.2.5 Sunnitud testimised

Sunnitud polügraafiga testimised on sellised, kus töötajal kästakse läbida polügraafitest negatiivsete tagajärgede ähvardusel (muuhulgas töösuhte peatamine või lõpetamine), kui nad ei allu. Selliselt sunnitud polügraafiga testimise käigus kogutud informatsiooni ei saa kasutada isiku suhtes menetletavates kriminaalasjades, kuid seda võib kasutada administratiivsetel eesmärkidel.” (op.cit.:18)

„2006. aasta juuni seisuga oli FBI ainuke Justiitsministeeriumi allasutus, mis on välja töötanud poliitika ja protseduurid kohustamiseks oma töötajaid läbima polügraafiga testimist väärkäitumise või julgeolekuohtude uurimiseks. FBI poliitika katab kõik FBI töötajad k.a. prokurörid. FBI töötajaid võib käskida läbida polügraafiga testimine administratiivuurimises, kui asi puudutab ühte või enamast seitsmest spetsiifilisest seaduse- või FBI põhimõtete rikkumist, nagu näiteks tundliku informatsiooni loata lekitamine/väljastamine. Need seitse rikkumist on:

(1) Tundliku ja kaitstud informatsiooni tahtlik ja loata lekitamine/väljastamine; (2) seotus välisriigiga või truuduse vanne välisriigile; (3) keelatud või sobimatu mõjutamine; (4) FBI dokumentide või tõendusmaterjali tahtlik ning loata hävitamine, muutmine, valesti kasutamine, võltsimine või muu kahjustamine; (5) keelatud ainete kuritarvitamine või muu ebaseaduslik käitlemine; (6) valetunnistus või suutmatus otsekohelelt/siiralt informatsiooni avaldada; (7) vargus, pettus, riigiraha ja riigiomandi väärkasutamine.

FBI töötajaid, kes sellistel asjaoludel keelduvad polügraafiga testimisest, võivad saada karistada distsiplinaarkaristusega kuni töölt vabastamiseni kaasa arvatud. Samuti on FBI poliitika, et määratud kõrgemad FBI ametnikud võivad sundida igat Büroo või mitte-Büroo töötajat, kellel on ligipääs FBI infole või rajatistele, läbima polügraafiga testimist lahendamaks konkreetseid küsimusi, mis võivad mõjutada isiku usaldusväärset julgeoleku asjus. FBI poliitikad paistavad vastavat kohtuasjades väljakujunenud kriteeriumitele, sest sunnitud polügraafitestist keeldunud töötajate vallandamiste asjad jäävad kohtus püsima.” (op.cit.:21)

Justiitsministeeriumi neli allasutust (FBI, DEA, ATF ja OIG), mis rakendavad enda polügraafiprogrammi, viisid läbi ajavahemikul majandusaastast 2002 kuni 2005 ligikaudu 49, 197 testimist. (arv on ligilähedane põhjusel, et kõik allasutused ei kasuta loendamiseks sama meetodikat). Läbiviidud testimised jagunesid järgmiselt:

* 27 866 (56,7 protsenti) värbamiseelsed testimised (FBI, DEA ja ATF)

* 4 735 (9,6 protsenti) personali julgeolekukontrolliks ja personali julgeolekualaste uurimiste raames läbiviidud testimised (FBI ja DEA)

(op.cit.:28)

„FBI turvapoliitika järgi peavad kõik töösoovijad läbima polügraafitesti asjus, mis puudutavad nende usaldusväärset. Protsess algab nii, et tööle soovija saab „Tingimustega tööpakkumise” („Conditional Job Offer”) FBI ametikoha jaoks ning läbib Personali Julgeoleku Intervjuu, mille võib läbi viia FBI agent. Julgeoleku Osakonna Personali Julgeoleku Uuringute Sektsioon (Security Division’s Personnel Security Investigations Section) teeb ettepaneku Polügraafi Üksusele läbi viimaks polügraafiga testimine töösoovija

suhtes nii FBI peakorteris kui ka piirkondliku kontori ametikohtade jaoks. Alates majandusaastas 2002 kuni 2005, teostas FBI 23 310 värbamiseelset polügraafiga testimist.

Eriagendi ametikohale kandideerijate suhtes viib FBI läbi polügraafiga testimise enne taustauuringu teostamist. See võimaldab FBI'l piirata kulutusi, mis tekiks kindlalt ametikohale sobimatute kandidaatide taustauuringute teostamiseks, kui kandidaatide sobimatus on selgunud polügraafitesti tulemuste põhjal või, kui nad on tunnistanud testimisprotsessi ajal oma diskvalifitseerivat käitumist. Samuti saavad FBI uurijad kasutada polügraafiga testimise ajal kogutud infot taustauuringu suunamiseks. FBI julgeolekuametnik ütles, et enne 2005. aastat läbisid kõik kandidaadid polügraafitesti enne, kui alustati taustauuringut, kuid 2005. aastal otsustas FBI, et mitte-agendi kandidaatide suhtes viiakse aja kokkuhoiu mõttes taustauuring läbi enne polügraafitesti.

Värbamiseelse polügraafiga testimise viib üldjuhul läbi kohaliku kontori testija, kes töötab otseselt koos kohaliku kontoris kandideerimise koordineerijate ning Polügraafi Üksusega. Testijad kasutavad teavet, mis on kogutud Personali Julgeoleku Intervjuu käigus formuleerimaks testi küsimusi testieelses faasis. Kandidaadi suhtes viiakse seejärel läbi mitte-spetsiifiline täiemõõduline polügraafiga testimine. Kui testimine on sooritatud, edastab testija salvestised ja enda esialgse arvamuse Polügraafi Üksusele FBI peakorteris sõltumatuks kvaliteedikontrolliks. Sooritatud värbamiseelse polügraafiga testimisel võib olla kolm tulemit – Pettust ei tuvastatud (No Deception Indicated), Pettus tuvastatud (Deception Indicated) või Määramatu (Inconclusive).

Vastavalt viimasele arvamusele:

* Kui viimane arvamus on, et „pettust ei tuvastatud”, siis kandideerija värbamisprotsess jätkub. Kandideerija võidakse värvata, kui ta läbib edukalt ülejäänud ametikohale esitatavate nõuete kontrolli, nagu näiteks taustauuringu.

* Kui viimane arvamus on „Pettus tuvastatud”, siis teatatakse tulemustest vastava otsustusõigusega ametnikele, kes otsustavad, kas kandidaat diskvalifitseerida või, toetudes otsustajatele teadaolevale infole, paluda kandidaati uuesti testida. FBI julgeolekuametnike sõnul langetab kõik värbamisotsused Personali Julgeolekuotsuste Üksus (Personnel Security Adjudication Unit). FBI ametnikud on teatanud, et pettusele osutanud testitulemustest üle 50 protsendi on kinnitatud testi läbinud värvatavate poolt ülestunnistuste või omaksvõttude näol.

*FBI ametnikud teatasid, et juhul, kui kandidaadi testi tulemuseks on „Määramatu”, siis testitakse teda automaatselt uuesti. Siiski, kui testija kahtlustab, et kandidaat üritab kasutada

vastumeetmeid ja testija kahtlus leiab kinnitust kvaliteedikontrolli ajal või, kui järelevalve ametnik tuvastab kontrollimise käigus vastumeetmete kasutamise, siis Polügraafi Üksus tavaliselt kandidaadi edasist testimist ei nõua.

FBI kasutab ka „ülestunnistuse määra” mõõtmaks oma polügraafi sooritustulemusi. Ülestunnistuse määr arvutatakse jagades „Pettus tuvastatud” polügraafitesti tulemuse saavutanud testitavate arvu ülestunnistuste või omaksvõtude arvuga, mis leidsid kinnitust ka polügraafiga testimisel. FBI Polügraafi Üksus teatas 2006. aastal, et 61 protsenti isikutest, kelle viimane testitulemus oli „Pettus tuvastatud”, esinesid ülestunnistusega või omaksvõtuga. Seda peetakse polügraafia ringkonnas kõrgeks määraks.” (op.cit.:65)

Tabel 1 (op.cit.:66)
FBI Polügraafitestide tulemused majandusaastatel 2002 kuni 2005

Testid	Testide tulemused					
Kasutus	Arv	Pettust ei tuv.	Pettus tuvastati	Määramatu	Tulem puudub	Kokku
Värbamiseelne	23 310	67%	24%	8%	1%	100%
Personali julgeolekualane	4 721	95%	2%	3%	0%	100%
DEA						
Värbamiseelne	3 218	67,2%	16,6%	12,1%	4,2%	100%
Personali Julgeolekukontroll	14	85,7%	7,1%	0,0%	7,1%	100%
ATF						
Värbamiseelne	1338	72,3%	8,9%	16,9%	2,8%	100%

1.2.6 Kaitseministeerium

Ligikaudu 74 protsenti Kaitseministeeriumi polügraafitestidest on läbi viidud eeldusena ligipääsuks salajasele teabele või ametikohale Kaitseministeeriumi Vastuluuresuuna Polügraafi Programmis (CSP). DoDPI pakub esmast ja jätkuvat väljaõpet kõikidele föderaalsetele polügraafiga testijatele.

Järgnev tabel peegeldab Kaitseministeeriumi Polügraafiprogrammi statistikat majandusaastal 2002.

Tabel 2 (Department of Defence. 2002)

Testitüüp	Arv	Protsent kõigist
Kriminaal	2 283	19,7%
Süüst vabastav	354	3,1%
CSP *	8 512	73,6%
Kõik ülejäänud **	417	3,6%
Kokku	11 566	100%

* Vaata altpoolt edasist CSP jaotust. Hõlmab testimisi, mis on läbi viidud toetamaks julgeolekualaseid uurimisi, vastuluure- ja luureoperatsioone ning teiste föderaalsete agentuuride polügraafialaseks abistamiseks.

** Ei hõlma testimisi, mis on läbiviidud Rahvusliku Julgeolekuagentuuri (NSA) poolt. NSA polügraafiga testimisi puudutavad andmed on lisatud dokumendile salastatud tabelina.

Järgmine tabel pakub täpsema jaotuse Kaitseministeeriumi poolt läbiviidud CSP polügraafitestidest:

Tabel 3 (op.cit.)

1) Spetsiaalligipääsu programmid	2 819
2) Sõjaväeluure kriitilised luureametikohad	1345
3) Täiesti salajane	0
4) Testid ajutiseks ligipääsuks osakonnasisesele tundlikule teabele	55
Kokku CSP teste läbiviidud Kongressi seatud piirmäära sees*	4219
Erandlikult piirmäärast vabastatud testimised	4293
Kaitseministeeriumi CSP Programmis kokku	8512

* Seadus ei luba Kaitseministeeriumil aastas üle 5000 CSP testimise läbi viia. (autori märkus)

CSP' st keeldumised

Majandusaasta 2002 jooksul keeldusid kaks sõjaväelast läbimast CSP testimist, mis oli eelduseks, et saada ligipääs salajasele teabele. Kaitseministeeriumi poliitika ütleb, et isikutele, kes keelduvad CSP testimisest, ei anta ligipääsu kõne all olevatele salajastele materjalidele aga säilitatakse nende ametikoht või viiakse üle organisatsiooni sees teisele sama palga ja vastutusega ametikohale. Neist kahest isikust, kes keeldusid läbimast CSP testimist, üks läks järgnevalt sõjaväest erru ning teine lahkus vabatahtlikult peale enda teenistusperioodi lõppu.

Spetsiifilised CSP testimise tulemused

Polügraafiga testimise tulemused 8 512 isikule, keda testiti Kaitseministeeriumi CSP programmi raames on järgmised:

372 isikut vajasisid rohkem, kui kahte seeriat (seeriaks nimetatakse kogumit vähemalt kahest eksamineeritava polügraafograafikust). Kokku 87 juhul võttis testimise sooritamine aega rohkem kui üks päev.

8 245 isikud, kes läbisid testi ja said tulemuseks „Pettust ei tuvastatud” olulistele küsimustele vastates ja ei andnud olulist informatsiooni. Ülejäänud 267 isikut reageerisid tähelepanuväärselt (Pettus tuvastatud) ja/või pakkusid olulist infot.

247 isikut võtsid omaks olulisi probleeme CSP teemade nimekirjast ja edasise testimise käigus lahendati kõik olulised küsimused isikule soodsalt.

17 isikut võtsid omaks olulisi probleeme SCP teemade nimekirjast ja said jätkuvalt edasise testimise käigus tulemuseks „Pettus tuvastatud”.

267-st isikust, kelle kohta testid näitasid olulist reaktsiooni või kes pakkusid olulist infot, 247 suhtes langetati neile soodus otsus, 11 ootavad otsust, 9 ootab ees uurimine ja ühegi suhtes ei langetatud ligipääsust keeldumise ebasoodsat otsust. (Department of Defence. 2002)

1.3 Belgia

Belgias on polügraafiga testimist lubatud kasutada vaid kriminaalasjades. Tõendamine on vaba s.t. polügraafitesti arvestatakse koos teiste tõenditega. Lisaks kehtivad testi läbiviimisele veel mõned nõuded. Testi küsimused võivad olla esitatud vaid konkreetsete faktiliste asjaolude kohta, testi läbiviija ei tohi olla samas kriminaalasja menetleja, vajalik on intervjueeritava (testitava) nõusolek testimisega. Samuti nõuab seadus proportsionaalsuse ja subsidiaarsuse põhimõtete järgimist. Samuti on reguleeritud, milline peab olema testi läbiviimise ruum, fikseeritud nõuded eeltestile, testile ja järeltestile. Testi läbiviimine videosalvestatakse ning videosalvestis säilitatakse koos polügraafi graafikutega kohtu registris. (van de Plas. 2006)

1.4 Iisrael

Iisraelis kasutavad polügraafitesti Iisraeli politsei ja teised riiklikud agentuurid, sõjaväepolitsei ning ka erasektor. Polügraafiga testimist hakati kasutama alates 1958. aastast, kui politsei ülekuulaja ning riiklik ülekuulaja käisid Chicagos John Reid'i laboratooriumis polügraafi kasutamist õppimas. Peamiselt hakati kasutama kontrollküsimuste meetodit. (Control Question Test (CQT)). Polügraafiga testijaid ühendab Iisraeli Polügraafiga Testijate Assotsiatsioon (Israeli Polygraph Examiners Association (IPEA)). Politsei kasutab polügraafi kriminaalasjade uurimisel, kuid kõrgem kohus on võtnud seisukoha, et kriminaalasjades polügraafitesti tulemusi tõendina ei arvestata. Samuti ei tohi kohtus mainida isiku nõusolekut polügraafitesti läbimisega või sellest keeldumist, sest see võiks kallutada kohut. Põhjuseks on teadusringkondades puuduv üksmeel polügraafitesti tulemuste usaldusväarsuse suhtes. Polügraafitesti tulemusi arvestatakse siiski kohtueelses menetluses näiteks vahistamis- ja läbiotsimismääruste taotlemisel. Siin arvestatakse polügraafitesti tulemusi tõendina, sest tõendusmaterjal on veel lahtine ning pilt pole selge. Iisraeli on lubatud polügraafitesti tulemusi tõendina arvestada kohtus tsiviilasjade arutamisel eeldusel, et mõlemad osapooled on sellega nõus. Kui mõlemad osapooled on eelnevalt sellega nõustunud, siis kohus langetab otsuse vastavalt polügraafitesti tulemustele. Polügraafiga testida tohib, nagu ka teistes riikides, vaid isikut, kes on andnud selleks nõusoleku. Kedagi ei tohi sundida testi läbima vastu tema enda tahtmist. (Elaad. 2006)

1.5 Jaapan

Jaapanis kasutab polügraafiga testimist Jaapani politsei. Polügraafiga testijad ei ole ise küll politseinikud, vaid pigem teadlased/eksperdid (researcher – inglise k.). Peamiselt kasutatakse testitüüpi, mida prof. Jaan Huik Sisekaitseakadeemia Kriminaalmenetluse Instituudist on nimetanud „teo teadmise testiks” (TTT). Inglise keelne vaste on „guilt knowledge test”. Polügraafiga testijatel peab olema vähemalt bakalaureuse kraad psühholoogias või käitumisteadustes ning läbitud kolme kuuline polügraafiga testija põhikursus ning 20-päevane edasijõudnute kursus. Teadustöö suunaga polügraafiga testijaid kasutatakse seetõttu, et nad on objektiivsemad ning arendavad välja isikliku vilumuse. Jaapani polügraafiga testijate ringkonnas peetakse teo teadmiste testi teaduslikuks ning standardiseeritud meetodiks. Hiljuti väljatöötatud digitaalne polügraafiaparatuur lubabki kasutada ainult teo teadmiste testi meetodit. Kohus arvestab samuti polügraafitesti tulemusi, kui see vastab kolmele järgnevale nõudele:

- 1) kvalifitseeritud testi läbiviija
- 2) kasutatud on standardiseeritud aparatuuri
- 3) testitava isiku füüsilist ja vaimset seisundit võib hinnata normaalseks (Furumitsu; Hira; Nakayama.2006)

1.6 Kanada

Kanadas kasutava mitmed riigiasutused ning eelkõige õiguskaitseasutused polügraafitesti ühe värbamisprotsessi etapina. Näiteks tuleb igal Kanada Kuninglikku Ratsapolitseisse (Royal Canadian Mounted Police – inglise k.) kandideerijal läbida muuhulgas polügraafitest, kus teda küsitletakse tema varasema tegevuse suhtes. (Kanada Kuningliku Ratsapolitsei värbamisprotsessi kirjeldavad materjalid)

Käesolevas töös on lähemalt vaadeldud Kanadas politseiametnike värbamisel kasutatavat testi ning selles sisalduvaid küsimusi.

2. POLÜGRAAFITESTI USALDUSVÄÄRSUS

Polügraafitesti usaldusväärsus või ka ehk selle väidetav ebausaldusväärsus on peamine vaidlusküsimus asjaga kokkupuutuvate inimeste hulgas ning ka peamine põhjus, miks erinevate riikide kohtud üldjuhul näiteks kriminaalasjades polügraafitesti tulemusi tõendina ei arvesta.

„Kuigi mõned inimesed usuvad, et polügraafitestid on usaldusväärsed, leidub siiski vähe teaduslikke tõendeid selle väite kinnitamiseks. Näiteks, ajal, kui mõned väidavad, et test on täpne 70%-90% juhtudel, ründavad kriitikud seda väidet, öeldes, et see meetod on samaväärne ülekuulamistehnikaga, mida ei ole võimalik standardiseerida ning kogu testimise täpsust ei ole seetõttu võimalik kindlaks teha. Samuti argumenteerivad kriitikud, et isegi, kui polügraafitestil on kõrge arvatav täpsus, paistab suhteliselt suur hulk testi subjekte valetajadena ning kannataks ebaõiglaselt polügraafitesti „läbikukkumise” tagajärgi. Samuti on polügraafiteste kritiseeritud, sest nendega ei suudetud lõksu püüda tuntud spioone nagu topeltagent Aldrich Ames'i, kes läbis kaks polügraafitesti ajal, kui ta spioneeris Nõukogude Liidu heaks. Spioonidest on polügraafitesti läbinud muuhulgas Karl Koecher, Ana Belen Montes ja Leandro Aragoncillo.” (Wikipedia elektrooniline entsüklopeedia)

„Ames kirjutas 2000. aastal kirja vanglast, kuhu ta oli mõistetud polügraafitesti pilkeks. „Nagu enamus prügiteaduseid, mis lihtsalt ei sure, kuna nad on kasulikud nende harrastajatele, püsib ka polügraaf meiega. Selle kõige selgem kasulikkus ülekuulajatele, on testi hirmutusefekt. Sõltub kogu testimise üldisest hirmutamise tasemest – sind lastakse lahti, sa ei saa tööd, sind mõistetakse süüdi, sind pannakse vangi – ja hirmust, mida see masin sisendab.”” (Ray. 2001)

„Bill Franklin, Virginia Polügraafikooli (Virginia School of Polygraph) direktor ütleb, et hirm testi ees paneb tavaliselt süüdiolevad isikud üles tunnistama. See ei töötanud Ames'i puhul. Bresson FBI'st ütleb: ”See on lihtsalt üks töövahend, mida me kasutame, kuigi aeg ajalt on ta tõestanud ennast veidi kasulikuma töövahendina, kui teised. Vahel on ta olnud otsustav. Inimesed tunnistavad kuritegusid polügraafi all ning me oleme tuvastanud skriiningueelsel protsessil varasemaid keelatud ainete kasutamist. Kuid, nagu iga kriminalistika töövahend, on see ainult töövahend.”

Nagu eelnevatest näidetest võis näha, ei ole polügraaf mingi imevahend, mis aitaks lahendada täielikult personali usaldusvääruse küsimused. Isiku ettevalmistus, personaalsed eripärad, vastumeetmete kasutamine, testija kogematus vms. võivad kõik tekitada olukorra, kus testimise tulemuseks on vale-negatiivne s.t. jääb mulje, et isik oli aus, kuigi tegelikult ei olnud.

Olemasolevad tõendid osutavad, et konkreetse juhtumi uurimise kontekstis ning testitavatega, keda ei ole treenitud vastumeetmeid rakendama, on polügraafitestil nagu seda praegu tehakse, väärtus eristamiseks ausaid isikuid isikutest, kes üritavad petta. Siiski, need testid on kaugel täiuslikkusest selles kontekstis ning ikka on alles jäänud olulised vastamata küsimused polügraafitesti tulemuste täpsuse suhtes teistes olulistest kontekstides. Saadaval pole paremini toimivaid alternatiivseid tehnikaid, kuigi mõned hakkavad pikas perspektiivis lootust andma. Polügraafitesti skriininguks kasutamist puudutav piiratud tõendusmaterjal lubab oletada, et nende täpsus reaalses töös on tõenäoliselt veidi madalam, kui konkreetse sündmuse puhul kasutatavatel polügraafitestidel.” (The polygraph... 2003:178)

Usaldusvääruse erinevus konkreetsete juhtumite puhul ja n.ö. üldiste testimiste vahel tekib muuhulgas ka võimalusest kasutada erinevat testimise metoodikat erinevatel juhtudel. Metoodika küsimustel peatume käesolevas töös edaspidi põhjalikumalt. Käesolevas uuringus on peamiseks eesmärgiks värbamiseelse ning juba töötavate isikute nn. skriiningu tulemuslikkuse uurimine. Selline skriining või julgeolekukontroll on aga üldjuhul alati üldist laadi tegevus ning ei ole mingi konkreetse juhtumi/rikkumise kontekstis, mida eelmises lõigus mainitud ning mille erisusi rõhutatud.

Polügraafitesti usaldusvääruse ja selle kasutamise pooldajate ja vastaste vahel ei paista esialgu kompromissi olevat. Siiski võiks pidada seda tinglikult ka n.ö. maailmavaateliseks vaidluseks, olenevalt jälle kontekstist. Kriminaalasjade puhul peame olema täielikult kindel, et süüdimõistetud isik on mingi konkreetse teo toimepannud, mida nõuab ka süütuse presumtsiooni põhimõte.

Kriminaalmenetluse seadustik §7 lg 3 sätestab, et „kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolikus tõlgendatakse tema kasuks” (Kriminaalmenetluse seadustik)

Inglise jurist Sir William Blackstone (1723-1780) ütles, et „parem kümme süüdlast pääseb, kui üks süüta kannatab”. Polügraafitestide puhul tundub, et lahknevadki arvamused sellel kohal. Mõlemad osapooled paistavad olevat enam-vähem ühel meelel, et polügraafitestiga ei ole võimalik nii kindlalt tõendada isiku ausust või ebaausust, et selle testi tulemuste alusel kedagi näiteks kuriteos süüdi mõista. Küll aga lähevad arvamused lahku n.ö. vähemkriitilistel juhtumitel, näiteks isiku kandideerimisel mõnda korrakaitseorganisse. Oletame, et aus inimene, kes testimisel ei valetanud saab polügraafitesti tulemuseks „pettus tuvastatud”. Negatiivseks tagajärjeks on soovitud töökohas ilmajäämine. Samas ei pääse sellele kohale veel üheksa isikut, kes ka päriselt testis valetasid ning ei sobinud kohale. Kerkib taas filosoofiline küsimus, et kas mingist hüvest (antud juhul soovitud töökoha saamine) ilmajäämine on samaväärne kriminaalkorras süüdimõistmisega ehk siis parafraseerides Air W. Blackstoni, kas „parem üheksa kurjategijat töötab õiguskaitseasutuses, kui üks aus inimene sinna tööle ei pääse”? Antud näite puhul tuleb muidugi arvesse võtta, et tõenäoliselt ei küündi realselt polügraafiga kandidaate testides tulemuste täpsus 90%-ni. Skriiningu puhul kasutatavate polügraafitestide täpsuse kohta ei ole piisavalt uuringuid tehtud, et võiks mingit konkreetset määra välja tuua.

„Arvestades empiiriliste uuringute kvaliteedi piiratust ja piiratud võimet reaalse maailma tingimusteni üldistada, järeldame, et selliste eksamineeritavate hulgas, kes on esindatud kirjalikes polügraafia alastes uurimustes ja keda ei ole treenitud vastumeetmete osas, suudavad konkreetse sündmuse polügraafitestid vahet teha valetamise ja tõe rääkimise vahel määral, mis on tunduvalt üle juhuse, kuid tunduvalt alla täiuslikkuse. Kuna vastuvõetava kvaliteediga uuringud keskenduvad kõik konkreetsetele juhtumitele, siis järelduste tegemine nendest skriiningu jaoks ei ole õigustatud.” (The polygraph... 2003:4)

Teisest küljest on aga mitmete riikide õiguskaitseasutused pidanud sellist skriiningu suunitlusega polügraafiga testimist piisavalt heaks vahendiks, et seda enda personali kontrollimiseks kasutada.

„Kõrgemad panused. Küsimuse formuleerimise teooria võrdlusküsimuste polügraafitehnikas põhineb täielikult hüpoteesil, et emotsionaalsed või ärritusreaktsioonid polügraafiga testimisel suurenevad seda enam, mida rohkem eksamineeritav kardab, et pettus tuvastatakse. Süüta eksamineeritavatelt oodatakse tugevamaid reaktsioone võrdlusküsimustele, kui relevantsetele küsimustele. See hüpotees oletab, et faktorid, mis suurendavad seda muret, nagu näiteks

petturiks mõistmise hinda, suurendavad emotsionaalset või ärritusreaktsiooni ning võimendavad nähtud erinevust füsioloogilistes reaktsioonides vastates relevantsetele ja võrdlusküsimustele. Selle hüpoteesi baasil võiks oodata, et polügraafitesti tulemuste täpsus laborimudeli puhul on keskmiselt veidi madalam tõelisest täpsusest reaalses praktikas, kus panused on kõrgemad. Igal juhul eksisteerib ka usutav vastupidine hüpotees, et eksamineeritavatel, kes kardavad olla valesti süüdistatud, esinevad tugevad emotsionaalsed reaktsioonid, mis on sarnased nendega, mis on tõeliselt pettuslikel. Selle hüpoteesi alusel võib öelda, et reaalses tingimustes võib esineda rohkem vale-positiivseid vigu, kui oli vaadeldud laboratooriumis ning on väiksem täpsus.” (op.cit.:127)

„Endine FBI järelevaataja eriagent Dr. Drew C. Richardson tunnistas 1997. aastal Ameerika Ühendriikide Senati komitee Kohtunike, Administratiivrikkumiste ja Kohtute Alamkomitee ees muuhulgas: „Polügraafi kasutamine skriininguks on täielikult ilma teoreetilise aluseta ning ei oma absoluutselt mingit põhjendatust. Ehkki teadlaste hulgas on lahkarmumusi polügraafi kasutamise kohta kriminaalasjades, ollakse peaaegu täielikult ühel meelel, et polügraafi kasutamine skriininguks on täiesti vale ja tuleks lõpetada. Nagu üks minu kolleeg tihti ütleb, et sellise testimise diagnostiline väärtus pole kõrgem astroloogia või kohvipaksult ennustamisest.” (Maschke; Scalabrini. 2002:22)

Sarnastele järeldustele on jõudnud ka grupp teadlasi ja insenere Sandia Laboratooriumitest. „Kaks peamist polügraafitesti kasutusala on konkreetse sündmuse uurimine (nagu kui isikut süüdistatakse kuriteos) ning üldine skriining (kus väljavalitud isikute hulka testitakse, et näha, kas keegi neist on sooritanud kuriteo). Avaldatud hinnangud polügraafitesti täpsusele konkreetse sündmuse situatsioonis, põhinedes polügraafitesti tulemustega nõustumisel koos teadaolevate faktidega, kõiguvad sõltuvalt kontekstist, kust info oli saadud ja info kogumise kvaliteedist, valikust ning analüüsist. Mõistlik on oodata 90%-list täpsuse määra adekvaatselt kontrollitud konkreetse sündmuse testi puhul. Igal juhul on lubamatu oletada, et need täpsusemäärad kehtivad ka polügraafiga skriingutestide puhul. Skriiningu polügraafitestide kohta pole piisavalt uuringuid tehtud. (Benner; Bertholf jt. 1999)

Teised autorid toovad välja aga suuremat täpsusemäära lubavaid andmeid.

„1980. aastast on 10 erinevat 1909 reaalsel juhtumil põhinevat uuringut näidanud, et täpsusemäär ausate subjektide suhtes oli 97% ning pettuslike subjektide suhtes 98%. Polügraafi täpsuse, kehtivuse ja usaldusväärsuse kohta on avaldatud rohkem uuringuid kui käekirja ekspertiisi kohta, mida aga on lubatud kasutada igapäevaselt tõendina.” Van Aperen. Ref Horvath & Widacki. 1978)

Konkreetselt skriiningut puudutavatele ohtudele on viidanud veel ka teised autorid, tuues välja mitmeid, nii vale-positiivsete, kui vale-negatiivsete testitulemuste, võimalikke tagajärgi.

„Kuna ka isegi kõige soodsamates oludes pole polügraafiga vale tuvastamise täpsus kõrge, siis ebatäiusliku protseduuri liigne üleusaldamine võib viia põhjendamatu lõdvenemiseni, mis puudutab: (i) teiste meetodite väljatöötamist identifitseerimaks või skriinimaks rikkujaid; ning (ii) teiste turvalisuse tagamise ja kuriteoennetuse meetodite väljatöötamist. Veendumus, et inimesed, kes läbivad edukalt polügraafitesti, on kahtluse alt väljas, on vale veendumus. Inimesed, kelle suhtes langetatakse testi läbiviijate poolt ekslikult otsus, et nad valetavad või omavad süülist informatsiooni, võidakse valesti süüdi mõista või kaduda organisatsiooni jaoks. Kvaliteetne tööjõud võib valida, et ei liitu organisatsiooniga, mis kasutab protseduure, mille tulemuste ebatäpsuse määr ei ole tühine.” (Bull; Baron jt. 2004:29)

Nagu võis eelnevatest näidetest näha ei olda polügraafitesti tulemuste täpsuse osas sugugi ühel meelel. Väidetakse, et testi tulemused sõltuvad eelkõige küsitluse meetodikast, testi läbiviija vilumusest ning üldisest kontekstist. Siiski võib näha, et rohkem usutakse konkreetse sündmuse uurimise puhul polügraafitesti kasutamisse ning pigem usutakse teo teadmise testi, kui kontrollküsimuste testi tulemustesse. Erinevaid meetodikaid vaatleme täpsemalt järgmises peatükis. Niisiis võib järeldada, et polügraafiga testimise tulemuste täpsus jääb kuhugi 50% ning 90% vahele. Selline täpsus võimaldab aga testimise reaalselt kasutamist, eelkõige koos muude vahenditega.

3. METOODIKA

Selles peatükis vaadeldakse, millised peamised polograafitesti läbiviimise meetodikad on tänapäeval maailmas kasutusel, mis on nende omavahelised erinevused, millised on tugevad ja/või nõrgad küljed. Eelkõige üritatakse leida meetodid, mida oleks võimalik kasutada Eestis käesoleva töö eesmärke silmas pidades s.t. millist meetodikat või meetodikaid oleks otstarbekas kasutada Eesti Politseisse värvatavate isikute värbamiseelisel kontrollimisel ning milliseid võimalikul juba töötavate isikute skriinimisel.

„Testimise meetodist olenemata algavad kõik polügraafiga testimised tavaliselt testieelse intervjuuga. Testitav ja testija arutavad läbi testi, selle protseduuri, testitava meditsiinilise tausta ning kõnealuse teema (mille suhtes isikut testima hakatakse) detailid. Samuti jälgib testija testitava käitumist ja testiformaatide puhul, mis lubavad küsimusepüstitusel diskretsiooni, kogub informatsiooni, mida kasutada võrdlusküsimuste valikuks testis.” (The polygraph... 2003:235)

3.1 Kontrollküsimuste Test (Võrdlusküsimuste Test)

„Võrdlusküsimuste testis kasutatakse kolme liiki küsimusi. Esiteks neutraalsed ehk irrelevantseid. Näiteks „Kas Teie eesnimi on Raul?”. Neutraalsed küsimused valitakse testitava eluloolistest andmetest ja selliselt, et testitav saaks vastata „jah”. Neutraalsed küsimused valitakse selliselt, et inimene saaks vastata pingevabalt ja rääkida tõtt. Kõhklusi või tugevaid emotsioone tekitada võivad küsimused jäetakse kohe kõrvale. Neutraalseid küsimusi tulemuste analüüsimisel ei kasutata. Testitav ei tohi teada, et neid küsimusi analüüsimisel ei arvestata. Neutraalsed küsimused paigutatakse küsimustiku algusesse ja vahepeale. Need küsimused rahustavad testitavat ja maandavad pingeid. Teiseks on teoga seotud ehk relevantseid küsimused. Neid on nelja liiki: kavandamise, sooritamise, osalejate ja informatsiooni teadmise kohta. Kolmandaks on võrdlusküsimused ehk kontrollküsimused. Näiteks „Kas Te olete kunagi midagi varastanud?”. Tulemuste analüüsimisel võrreldakse reaktsioone teoga seotud küsimustele ja võrdlusküsimustele. Võrdlusküsimuste leidmise ideeks on leida küsimus, millele testitav tõenäoliselt valetab. Võrdlusküsimus aga ei tohi

sisaldada uuritava teoga seotud tehilusi. Võrdlusküsimuste leidmine on kõige raskem ja selle tõttu näiteks Saksamaal kohus tunnustab kohtuliku tõendina teo teadmiste testi, kuid mitte võrdlustesti, mida kasutatakse valdavalt USA-s.” (Huik. 2001:17-18)

„Arvatava vale” võrdlusküsimuste testist, on instruksioonid koostatud selliselt, et sundida süüta inimesi vastama negatiivselt, isegi kui enamus neist valetab. Eeldatakse, et süüta testitavad tunnevad muret nende vastuste pärast, mida on näha nende füsioloogilistest reaktsioonidest. . „Suunatud vale” testides, on testitavaid instrueeritud vastama negatiivselt ja ebaausalt võrdlusküsimustele (N: „Oma elu esimese 20 aasta jooksul, kas te valetasite kas või ühel korral?”) Mõlema testivormi korral on eelduseks, et süüta testitavad reageerivad tugevamini võrdlusküsimustele ja süüdi olevad reageerivad tugevamini olulistele ehk relevantsetele küsimustele. Võrdlusküsimuste test on laialdaselt rakendatav ning kasutatakse seda mõlemas, nii konkreetse sündmuse uurimisel, kui ka skriininguks.” (The polygraph... 2003: 255)

Los Angeles’i politseis kasutatakse värbamiseelses polügraafitestis samuti võrdlusküsimuste testi ning on fikseeritud muuhulgas ka nõuded teoga seotud ehk relevantsetele ning võrdlusküsimustele.

Relevantne küsimus peab vastama järgnevatele nõuetele:

- 1) olema formuleeritud nii, et see puudutab asja tuuma;
- 2) peab olema lihtne ja otsene konkreetse testitava jaoks;
- 3) peab olema konkreetne suhe asjaga;
- 4) arvestama testitava vaimse seisundi ning haridustasemega;
- 5) ei tohi olla põhjendamatult pikk;
- 6) tohib sisaldada viiteid vaid ühele sündmusele;
- 7) ei tohi sisaldada juriidilist terminoloogiat;
- 8) peab olema sõnastatud nii, et saaks vastata kas „ei” või „jah” vastusega;
- 9) peab olema koostatud nii, et see sisaldaks ähvardust testitava turvalisusele ning kutsuma esile füsioloogilise reaktsiooni
- 10) peab olema modifitseeritav nii, et saaks välistada mööndused (LOS ANGELES POLICE DEPARTMENT. 2004:7)

Võrdlusküsimus peab vastama järgmistele nõuetele:

- 1) Sarnane relevantsele asjale;
- 2) Eraldatud ajas ja kohas;
- 3) Võimalikult laiaulatuslik;
- 4) Peab olema vastatav „ei” vastusega;
- 5) olema modifitseeritav nii, et saaks välistada mööndused;
- 6) testitavale peab rõhutama küsimuse tähtsust;
- 7) peab olema sarnase pikkusega, kui relevantne küsimus (op.cit.:7)

Sellegi poolest on Võrdlusküsimuste meetod langenud väga tugeva kriitikatulva alla.

„Nagu selle diskrediteeritud sõsardistspliinid frenoloogia ja grafoloogia, on see kodifitseeritud oletused, mis on maskeerunud teaduseks. Polügraafiga „testimine” on standardiseerimatu protseduur, mis peamiselt põhineb kavaldamisel. Sellisena ei saa sellel olla mingit teaduslikku väärtust. Polügraafi graafikute lugemise arvutiseerimine viimastel aastatel ei ole muutnud kõne all olevat protseduuri rohkem „teaduslikuks”, kui seda on astrooloogiliste kaartide lugemise arvutiseerimine. Ameerika Ühendriikides kõige laialdasemalt kasutatav polügraafitesti formaat on tavaliselt tuntud, kui „Kontrollküsimuste Test”. Suur enamus Ameerika Ühendriikides läbiviidavatest testidest on seda formaati ning, kui me räägime „polügraafiast” selles raamatus, siis me peame silmas Kontrollküsimuste Testi.” (Maschke; Scalabrini. 2002:18)

Võrdlusküsimuste Testi on aja jooksul edasi arendatud ning selle käigus on kõrvaldatud mõningad testi puudutavad probleemid. Nimetada võib modifitseeritud võrdlusküsimuste testidest Reid'i Võrdlusküsimuste Testi, Tsoonivõrdluse Testi, Utah'i Arvatava Vale Test ja Utah'i Suunatud Vale Test, Spionaaži ja Sabotaaži Test. (The polygraph... 2003:255-156)

Töötajate värbamiseelseks kontrollimiseks, kui mitte uurida konkreetse juhtumit, mille detaile testi läbiviija teab ja saab kasutada, on ilmselt üks kõige paremini sobiv siiski just Võrdlusküsimuste Test. See testiliik võimaldab küsitleda isikut laias teemadespektris ning hoolimata mõnede autorite hinnangul küsitavast usaldusväärsest, on tegemist ilmselt ühe parima abivahendiga organisatsioonis personaliga tegelejatele isikute aususe/valelikkuse hindamisel.

3.2 Teo teadmise test

Inglise keeles nimetatakse seda *Guilty Knowledge Test* ehk Süü Teadmise Test, kuid nimetatakse ka *Conseled Information (Knowledge) Test* (op.cit.:257) ehk eesti keeles Varjatud Informatsiooni (Teadmise) Test. Eesti keelde on prof. Jaan Huik selle tõlkinud Teo Teadmiste Testiks, sest süü on rohkem juriidiline termin ning süü üle otsustab tavaliselt kohus. (Huik. 2001:11)

„Selle testi puhul on oluline, et testija teaks kuriteo detaile, mida kahtlusalune saab samuti teada vaid siis, kui ta on süüdlane. Näiteks võidakse küsida testitavalt: ”Kui Teie vajutasite päästikule, siis millist laskemoona tüüpi kasutati? Kas see oli NATO standard 5,56mm padrun? 7,62x39mm padrun? .22 LR padrun? 30-06 padrun? Või oli see 9mm poolmantel kuuliga padrun?” Oodatakse, et süüdlane annab tugevama lugemi, kui küsimus esitatakse tema poolt mõrvaks kasutatud laskemoona kohta.” (Maschke; Scalabrini. 2002:116)

Peak of Tension Test, mida eesti keeles võiks tõlkida Pinge Tipu Testina on formaadilt sarnane Teo Teadmise Testiga, kuid küsimused esitatakse lihtsalt äratuntavas järjestuses (N: Kas varastatud raha oli 1000\$, 2000\$, 3000\$ jne.).Eeldatakse, et süüdlane annab järjest tugevnevaid lugemeid, mida lähemale õigele valikule jõutakse ning reaktsioonid nõrgenevad, kui õige valik möödub. Pinge Tipu Testi puhul, kui testija teab, milline on õige vastus, saab ta lihtsalt kontrollida kahtlustatava reaktsioonide mustrit saamaks tõestust, et isik oli selle konkreetse sündmusega seotud. Pinge Tipu Testi saab kasutada ka n.ö. otsingu režiimis, kus testija ei tea, milline on õige vastus, kuid soovib uurimist edasi aidata. Ta oletab, et süüdi oleva isiku autonoomsete reaktsioonide muster paljastab õige vastuse. (The polygraph... 2003:258)

„Teo Teadmiste Testid on kasutatavad ainult piiratud tingimustel: kui on tegemist konkreetse sündmusega, tegevusega või muu asjaga, mis võib olla küsimuste esitamise temaks ning kui seal on mõningad olulised detailid, mida teavad vaid uurijad ning need, kes olid sündmusega seotud. Igal juhul pole need testid kasutatavad tüüpilises skriiningu situatsioonis, kus ainsad võimalikud olulised (relevantsed) küsimused puudutavad üldist laadi sündmusi nagu näiteks määratlemata spionaažiaktid, mis võivad aga ei pruugi olla aset leidnud.” (op.cit.:257)

Teo Teadmiste Testi tugevuseks on selle suurem täpsus ning standardiseeritus võrreldes eelkõige Võrdlusküsimuste Testiga, mis on langenud tugeva kriitika alla.

„Elaad (1998) hindas täpsuse määradeks süüliste ja süüta testitavate hulgas 80,6% ja 95,9% vastavalt ning märkis, et 11 nendest 15 uuringust ei dokumenteeritud vale-positiivset viga. Hoolimata teaduslike uuringute tulemustest, mis pakuvad välja, et Teo Teadmiste Testi saab efektiivselt rakendada olulise informatsiooni tuvastamiseks, ei ole seda meetodit tegelikes uurimistes eriti palju kasutatud. Veelgi enam, peaaegu mitte mingit edasiminekut pole toimunud töö osas, mis puudutab Teo Teadmiste Testi implementeerimist. See on iseäranis üllatav, sest Teo Teadmiste Test on kaitstud enamuse kriitika eest, mis on suunatud Kontrollküsimuste Testi vastu, mis on laialdaselt kasutatav meetod psühhofüsioloogiliseks tuvastuseks.” (Ben-Shakhar, Elaad: 3)

„Meetodi nõrgaks kohaks võib osutada uurimistes piisava hulga oluliste detailide leidmine, mida ka kahtlustatavad mäletaksid, mille põhjal küsimusi formuleerida. Kui sellised detailid aga leitakse, võib tekkida probleem nende varjamisega avalikkuse eest. Samuti võidakse rakendada vaimseid või füüsilisi vastumeetmeid, mis võivad luua vale-negatiivseid tulemusi (pettuslikud, kelle testitulemus on „pettust ei tuvastatud), kuid need ei mõjuta realselt ausate testitavate tulemusi.” (op.cit.:12, 17)

Siiski pole ka Teo Teadmiste Test täiuslik ega vaba probleemidest. Näiteks probleem sarnase, kuid mitte uuritava juhtumiga seotud isikuga, kes võib anda lugemeid, mis on kergesti valesti tõlgendatavad.

„Komitee järeldeb, et kuigi teooria, millel põhineb Teo Teadmiste Test (orienteerumise teooria) on usutavam, kui teooria, millel põhineb Kontrollküsimuste Test, ei ole ka Teo Teadmiste Test vaba teoreetilistest probleemidest. Komitee peamine mure on, et reaktsioone tuttavatele ja tundmatutele stiimulitele tuleks käsitleda, kui ühte tervikut, mitte dihhotoomia (nagu on soovitatud TTT läbiviijate poolt). Näiteks eeldame, et mõrvar kasutas revolvrit ning süüta eksamineeritav omab registreerimata püstolit. See eksamineeritav võib näidata kõrgendatud reaktsioone küsimuse puhul, kus mainitakse käsituli relva muude alternatiivide hulgas, isegi siis, kui tal puudub varjatud informatsioon mõrvarelva kohta.” (Bull; Baron jt. 2004:13)

Teo Teadmise Test paistab antud hetkel polügraafitesti meetoditest olema kõige lähemal täiuslikkusele, kuigi ta pole kaugeltki täiuslik. Kahjuks pole test kuigivõrd kasutatav värbamiseelisel või juba töötavate isikute skriiningul v.a. erilised juhud, kui on võimalik küsitleda testitavat mingi konkreetse sündmuse suhtes, mille kohta on testi läbiviijal piisavalt detailset informatsiooni, et selle põhjal formuleerida vajalikud küsimused.

3.3 Oluliste/ebaoluliste (relevantsete/irrelevantsete) küsimuste test

„Polügraafitesti meetod, kus küsitakse isikult tema jaoks ebaolulise tähtsusega küsimusi (N: Kas täna on reede?) segamini mingit konkreetset juhtumit puudutavate nn. oluliste küsimustega. Ebaolulised küsimused paigutatakse tavaliselt küsimustiku etteotsa ning neid pikitakse ka küsimustiku vahele. Oodatakse, et süüdiolivad testitavad näitavad oluliste küsimuste puhul tugevamaid reaktsioone, kui ebaoluliste korral. Süüta testitavad aga peaks andma ühesuguseid lugemeid nii oluliste, kui ebaoluliste küsimuste korral. Seda meetodit kasutati varasemalt üsna laialdaselt. Praegu kasutab seda Ameerika Ühendriikides Riiklik Julgeolekuagentuur (NSA) mitme-probleemi skriiningu juhtudel. Selle testimise meetodi standardite puudumine nii läbiviimise, kui tulemuste lugemise mõttes, ei võimalda seda teaduslikult hinnata. Polügraafi uurijad peavad üldiselt seda meetodit aegunuks.” (The polygraph... 2003:254)

„Selle testi järel, kui saadi testitavalt positiivne lugem olulise küsimuse puhul, võib läbi viia kohe „lõhkumise” testi (Pinge Teraviku Testi eriliik). Näiteks, kui isik annab positiivse lugemi küsimuse „Kas Te olete kunagi kuritarvitanud narkootikume?” võib koheselt järgneda küsimus „Kas Teid häirib midagi järgmiste asjade juures?” ning järjest loetelu „Marihuaana? Kokaiin? Heroiin? LSD? Metaamfetamiin? jne.” Seejärel küsimuste järjekord muudetakse ning testi korratakse.” (Maschke; Scalabrini. 2002:118)

Oluliste/ebaoluliste küsimuste meetodi kasutamisele skriininguks ja selle probleemidele on viidanud ka Briti psühholoogid.

„Igal juhul, mõned organisatsioonid võivad kaaluda polügraafi kasutamist värbamiseelses skriiningus identifitseerimaks neid, kes tõenäoliselt võivad harrastada ebaproduktiivset

käitumist või neid, kes varjavad kuritegelikku aktiivsust või muud tundlikku informatsiooni, mis võiks neid tööle värbamiselt diskvalifitseerida. Samuti võivad organisatsioonid kaaluda polügraafi kasutamist perioodiliseks olemasolevate töötajate skriininguks. Igal juhul, kuna sellise skriiningu puhul puudub konkreetne juhtum, kasutatakse tihti relevantsete/irrelevantsete küsimuste meetodit aga seda meetodit on tugevalt kritiseeritud. Peamine probleem polügraafi kasutamises töötajate skriininguks, on suur hulk valepositiivseid tulemusi.” (Bull; Baron jt. 2004:18)

4. POLITSEISSE TÖÖLE VÄRVATAVALE ISIKULE ESITATAVAD KÜSIMUSED

Selles peatükis analüüsitakse, milliste teemade suhtes võiks või peaks Eesti Politseisse värvatavat isikut, poliigraafitesti abi kasutades, küsitlema ning proovitakse leida küsimusi, mida võiks värvatavatele esitada.

Küsitlemisaluste teemade leidmiseks tuleks vaadata eelkõige lojaalsus Eesti Vabariigile laiemalt, kui ka näiteks varasematele tööandjatele; seaduskuulekus; ausus; värvatava isikuomadused; suhted kurjategijate maailmaga; võimalikud väljapressimisohvriks langemise ohud; suhtumine korrupsiooni; suhe alkoholi, narkootikumide ja psühhotroopsete ainetega. Eelkõige tuleks lähtuda põhimõtetest, mis on politseiametnikele, kui ka avalikele teenistujatele üldse sätestatud Politseiteenistuse seaduses, Avaliku Teenistuse Seaduses, Politseiametnike kutsesobivusenõuetes (Vabariigi Valitsuse määrus) ning Avaliku Teenistuse Eetikakoodeksis (Avaliku Teenistuse Seaduse lisa).

Väga heaks näiteks on Kanada politsei värbamiseelne küsimustik. Küsimustik antakse värvatavale enne testi kätte ning ta peab vastama hulgale küsimustele „jah”/”ei” vastustega, kusjuures iga küsimuse all on eraldi selgituse lahter nn. ebasoodsama vastusevariandi puhuks, kus isik saab võimaluse selgitada, miks, kuidas jne. on ta näiteks ühe või teise negatiivse teo toime pannud varasemalt oma elus vms. Testiga püütakse selgitada välja värvatava isiku eetika- ja usaldusväärsetaset. Samuti on selgitatud, et valelikkus viib üldjuhul kohese diskvalifitseerimiseni. Samuti võetakse isikult enne allkiri, et ta on testimisega nõus ning, et selle tingimused on talle arusaadavad. Kriminaalkaristuste osas ei pea isik mainima kustunud karistusi ning teatud alaealisena menetletud süütegusid. Eesti tingimustes võiks see olla ehk teod, mis on toime pandud enne süüvõimelisuse iga ehk 14-aastaseks saamist.

4.1 Töötamine

1. Kas Te panite kirja kõik töökohad (elulookirjelduses), kus Te varem olete töötanud (viimasel 10 aastal või alates 16ndast eluaastast politseisse töökoha taotlemiseni)?

2. Kas Te jätsite teadlikult mõne varasema töökoha mainimata?
3. Kas Teid on kunagi mingil põhjusel (näiteks ebaaususe tõttu) mõnelt töökohalt vallandatud?
4. Kas Teil on kunagi palutud kirjutada lahkumisavaldus Teie vallandamise asemel?
5. Kas Te olete mõnelt töökohalt lahkunud ilma, et oleksite sellest nõuetekohaselt teavitanud?
6. Mitu päeva Te olete mõjuva põhjuseta (näiteks teatades olematust haigusest) töölt puudunud?
7. Kas Te olete kunagi töötanud ja sellelt töökohalt saadud tulust jätnud Maksuametit teavitamata?
8. Kas Te olete kunagi saanud rahalisi kompensatsioone, kindlustussummasid või muid hüvesid, millele Teil pole õigust olnud?
9. Kas tööandja on pidanud Teie poole kunagi pöörduma probleemide tõttu Teie tiheda töölt äraoleku või hilinemise tõttu?
10. Kas Te teate mõnda põhjust, miks Teid ei peaks politseinikuks tööle võetama?
11. Kas Teid on süüdistatud ebaaususe ükskõik millisel töökohal?
12. Kas Te olete kunagi töö juures ülemale/juhile valetanud tööga seotud asjas?
13. Kas Te olete kunagi teinud sohki (k.a. spikerdanud) või plagieerinud teiste inimeste töid (nii haridust omandades, kui töökohal)?

4.2 Sõidukijuhtimine

14. Kas Teil on kehtiv Kanada (Eesti) juhiluba?
15. Kas Teil on hetkel rohkem, kui üks juhiluba?
16. Kas Teie juhtimisõigus on kunagi tühistatud, ajutiselt peatatud või seotud tingimustega?
17. Kas Te olete kunagi taotlenud juhiluba ning saanud keelduva vastuse?
18. Kas Te olete toimepannud liiklusalaseid rikkumisi?
19. Kas on keeldutud Teie sõidukit kindlustamast või on Teie sõidukikindlustus peatatud või tühistatud?
20. Kas Te olete juhtinud sõidukit, või olnud kaasreisija sõidukis, millega on liiklusõnnetuse sündmuskohalt õnnetusest teatamata lahkutud või põgenetud, isegi, kui kahju oli väike.
21. Mitmes liiklusõnnetuses olete osalenud sõidukijuhina?

22. Mitu liiklusõnnetust, kus Te olete osaline olnud, on seotud olnud alkoholi või narkootikumidega? Kui üldse, siis millistel kuupäevadel ja asjaoludel?

23. Kas Teid on kunagi tagaajanud või jälitanud politsei (jalgsi või sõidukiga)?

24. Kas praegusel hetkel on Teie suhtes käimas mõni liiklusalane menetlus või on Teil maksmata liiklustrahve k.a. parkimistrahvid?

4.3 Hasartmängud

25. Kas Te mängite hasartmänge (k.a. loteriid, kraapimisloteriid jms.)?

26. Kas Teil on praegu hasartmänguvõlgu kellegi ees?

27. Kas Te olete olnud kontaktis professionaalse kihlveosõlmijaga?

28. Kui palju raha Te olete viimase aasta jooksul kulutanud, panustanud, võitnud või kaotanud hasartmängudes? Summa, kulutatud, panustatud, võidetud, kaotatud.

4.4 Alkohol

29. Kas Te olete kunagi tarbinud alkohoolseid jooke? Kui „Ei”, siis siirduge järgmisse küsimustikku ossa, mis käsitleb narkootikume.

30. Kui palju Te keskmiselt nädalas alkoholi tarbite? Alkoholi liik, tarbitud kogus ja tarbimise asjaolud.

31. Kas Te olete kunagi joobeseisundis olnud? Kui „Jah”, siis mitu korda viimase aasta jooksul? Info iga korra kohta: joodud alkoholi liik, tarbitud kogus ja tarbimise asjaolud.

32. Kas Te olete kunagi joobeseisundis sõidukit juhtinud? Millal, kus ja mis asjaoludel?

33. Milliseks muutub Teie käitumine peale alkoholi tarbimist (joobeseisundis)?

34. Kas Te olete kunagi ostnud alkoholi võltsitud dokumenti esitades, ostnud alkoholi alaealistele või andnud alkoholi alaealistele?

35. Kas Teie kogemused alkoholiga on põhjustanud probleeme koolis, kodus, tööl või mujal?

36. Kas keegi on Teile kunagi tõsiselt öelnud, et Te joote liiga palju? Kui „Jah”, siis selgitage.

37. Kas Te olete kunagi käinud ainete kuritarvitamise nõustamisel või alkoholiravil?

38. Kas Te olete kunagi tööl olles (tööülesandeid täites) alkoholi tarvitanud?

39. Mis on kõige hullem asi, mille Te olete kordasaatnud alkoholi joomise tagajärjel?

4.5 Narkootikumid

40. Kas Te olete kunagi tarvitanud või eksperimenteerinud ebaseaduslike/keelatud narkootiliste või psühhotroopsete ainete või ravimitega? Järgneb „Jah”/”Ei” vastustega erinevatest ainetest koosnev loetelu, mis lõpeb „Muu aine” küsimusevariandiga ning võimalusega täpsustada.

41. Kas Te olete kunagi ostnud keelatud aineid?

42. Kas Te olete kunagi müünud keelatud aineid?

43. Kas Te olete kunagi hoidnud, varjanud, ladustanud keelatud aineid?

44. Kas Te olete kunagi kasvanud, tootnud või korjanud saagina keelatud aineid?

45. Kas Te olete kunagi keelatud aineid postiga saatnud?

46. Kas Te olete kunagi keelatud aineid või steroide kellelegi üleandnud (nii täiskasvanutele, kui alaealistele) ?

47. Kas Te olete seotud kellegagi, kes kasutab keelatud aineid (sõbrad, tüdruksõbrad, poiss-sõbrad jne.)?

48. Kas Te olete kunagi viibinud kohas, kus tarvitati keelatud aineid? Kui „Jah”, siis milline oli Teie reaktsioon?

49. Kas Teil on ravitud narko- või mõne muu aine sõltuvust?

50. Kas Te olete kuritarvitanud apteegiravimeid? Järgneb täpsustav loetelu „Jah” ja „Ei” vastustega.

51. Kas Te olete kunagi apteegiravimeid kellelegi üleandnud või müünud (nii täiskasvanutele, kui alaealistele)?

52. Kas Te varjate mingit informatsiooni, mis puutub Teie seotusse keelatud ainetega?

4.6 Jõu kasutamine

53. Kas Te olete olnud kunagi verbaalselt solvav/ründav (hirmutamine, ahistamine jms.)?

54. Kas Te olete kunagi osalenud inimestevahelises füüsilises konfliktis? Koht ja asjaolud.

55. Kas Te olete osalenud koduses sõnasõjas/peretülis (abikaasaga, partneriga, vanematega, lastega, õe/vennaga)?

56. Kas Te olete kunagi kakelnud/võidelnud politseinikuga või tõstnud politseiniku vastu agressiivsel moel kätt?
57. Mis on kõige halvem asi, mida keegi võiks öelda, et Teie olete talle teinud?
58. Kas Te olete vigastanud kunagi (tuli)relvaga iseennast või kedagi teist?
59. Kas Te olete tulirelva kunagi pööranud enda või kellegi teise suunas?
60. Kas Te olete kunagi (tuli)relva kasutanud enesekaitseks?
61. Kas Te olete kunagi (tuli)relva kasutanud teiste ähvardamiseks/hirmutamiseks?
62. Kas Te olete kunagi varjatult relva kandnud? Kas Teil oli selleks luba?
63. Kas Teile on keeldutud andmast relvaluba või on relvaluba tühistatud?
64. Kas Te oleksite valmis kasutama füüsilist jõudu kinnipidamisel, kui see oleks vajalik ning seadusega lubatud piirides?
65. Kas Te oleksite valmis tulistama teist isikut, kui see oleks vajalik ning seadusega lubatud piirides?
66. Kas politseitöös on tegevusi, mille kohta Te leiata, et Te ei suuda neid teha füüsilistel või moraalsetel põhjustel?

4.7 Õigusrikkumised

67. Kas Te olete kunagi süüdanud ebaseaduslikult tuld?
68. Kas Te olete kunagi tahtlikult süüdanud hoone, ehitise või sõiduki põlema?
69. Kas Te olete kunagi kellelegi maksnud süütamise eest või palunud midagi süüdata Teie eest?
70. Kas Te olete kunagi teinud vale tuletõrjehäiret (vajutanud tuletõrjealarmi nuppu vms.)?
71. Kas Te olete toime pannud kalastus- või jahindusala rikkumisi?
72. Kas Te olete kunagi tulistanud või tapnud looma mõne teise jahimehe jaoks?
73. Kas Te olete ebaseaduslikult öösel jahtinud?
74. Kas Te olete kunagi ebaseaduslikult sõidukiga relva transportinud?
75. Kas Te olete proovinud kunagi Kanada või mõne muu riigi valitsuse võrku või arvutisüsteemi sisse häkkida/sisse murda?
76. Kas Te olete kunagi proovinud loata kellegi isiklikku või mõne ettevõtte mõnda arvutivõrku või –süsteemi sisse häkkida/sisse murda?
77. Kas Te olete kunagi ebaseaduslikult omandanud, müünud või üle andnud tarkvara?

78. Kas Te olete kunagi kedagi internetis ähvardanud?
79. Kas Te olete kunagi internetis illegaalset spämmi saatnud?
80. Kas Te olete kunagi teadlikult internetis viirust üleslaadinud või seda levitanud?
81. Kas Te olete kunagi internetis sooritanud krediitkaardi või mõnd muud liiki pettuse?
82. Kas Te olete kunagi toimepannud ebaseadusliku seksuaalakti?
83. Kas Te olete kunagi kasutanud füüsilist jõudu või ähvardust astumaks kellegagi seksuaalsuhtesse?
84. Kas Te olete kunagi olnud seksuaalvahekorras nooremaga kui 14-aastasega?
85. Kas Te olete olnud seksuaalvahekorras kellegagi vastu tema tahtmist või ilma tema nõusolekuta (k.a. juhud, kus isik ei ole võimeline luba andma meditsiinile seisundi, vaimse tervise probleemi, alkoholi või narkootikumide tõttu või mõnel muul põhjusel)?
86. Kas Te olete kellelegi andnud tema teadmata mõnd narkootikumi või muud sellist ainet enne temaga seksuaalvahekorda asumist?
87. Kas Te olete kunagi filminud või pildistanud seksuaalakti teise isikuga tema teadmata.
88. Kas Te olete kasutanud prostituudi teenuseid?
89. Kas Te kunagi olete seksinud rahalistel eesmärkidel?
90. Kas Te olete teinud anonüümseid või soovimatuid seksuaalseid telefonikõnesid?
91. Kas Te olete ennast kunagi avalikus kohas paljastanud kellelegi (liputanud)?
92. Kas Te olete kunagi toimepannud intsesti (v.a. selle ohvriks langemine)?
93. Kas Te olete kunagi omanud või tootnud lastepornot (pildid, videod jms.)?
94. Kas Te olete kunagi kasutanud arvutit, et teadlikult lastepornot allalaadida?
95. Kas Te olete kunagi vaadanud, saanud või saatnud internetis lastepornot?
96. Kas Te olete kunagi kasutanud arvutis jututuba, et eksitada alla 18-aastast isikut eesmärgiga temaga seksuaalsuhtesse astuda?
97. Kas te olete kunagi olnud seksuaalvahekorras loomaga?

4.8 Kokkupuuted õiguskaitseorganitega

98. Kas Teid on mõne õigusrikkumise eest kinni peetud (kriminaalne või liiklusalane)?
99. Kas Teid on üle kuulatud või olete olnud õiguskaitseorgani uurimises kahtlustatavana, ohvrina, tunnistajana või avaldajana (k.a. eeskosteõiguse asjad)?

100. Kas Teie vastu on välja antud kohtumääruseid (N: läbiotsimismäärused, lähenemiskeelud jms.)?
101. Kas Te olete kunagi teinud midagi sellist, mille eest Teid oleks võinud arreteerida?
102. Kas Teid on kunagi süüdistatud ja/või süüdi mõistetud mõnes kriminaalkuriteos?
103. Kas Te olete olnud sündmuskohal, kui on toime pandud tõsine kuritegu (süütamine, isikuvastane rünne, vägistamine, tulistamine jms.)?
104. Kas Te olete kunagi olnud mõne õiguskaitseorgani poolt tagaotsitav?
105. Kas Te olete kunagi kasvõi nalja pärast esinenud politseinikuna?
106. Kas Te olete kunagi uurimise ajal politseinikule valetanud?
107. Kas Te olete varjanud kedagi politsei eest või aidanud kellelgi pääseda arreteerimisest?
108. Kas Teid on süüdistatud või olete olnud muul moel seotud õigusrikkumisega välisriigis?
109. Kas Teil on sidemeid organiseeritud kuritegevusega?
110. Kas Te olete või olete kunagi olnud seotud mõne jõugu, terroristliku grupi, mässajate grupi või kuritegeliku organisatsiooniga k.a. lindpriid mootorrattajõugud?
111. Kas Te isiklikult tunnete kedagi, kes on mõne sellise jõugu liige või nendega seotud?
112. Kas Te olete teinud või öelnud midagi diskrimineerimaks kedagi (rassi, soo, religiooni, rahvuse, etnilise päritolu, värvi, puude, vanuse, perekonnaseisu, seksuaalse orientatsiooni või kustunud karistuse tõttu)?
113. Kas Te olete kunagi valetanud kohtus või kohtunikule?
114. Kas Te olete kunagi toime pannud poevarguse?
115. Kas Te olete kunagi millelgi hinnasildid ära vahetanud, et seda odavamalt saada osta?
116. Kas Te olete kunagi midagi varastanud k.a. raha?
117. Kas Te olete kunagi midagi varastanud k.a. raha oma varasemalt või praeguselt tööandjalt?
118. Kas Te olete kunagi sooritanud kindlustuspettuse?
119. Kas Te olete kunagi ebaseaduslikul eesmärgil mõnda hoonesse?
120. Kas Te olete kunagi kellegi teise vara kahjustanud?
121. Kas Te olete kunagi teadlikult varastatud asju ostnud?
122. Kas Teie valduses on varastatud asju?
123. Kas Te olete kunagi kedagi jälitanud või ahistanud?
124. Mis on kõige tõsisem avastamata jäänud kuritegu, milles Te olete osalenud?
125. Kas Te olete kunagi midagi ebaseaduslikult importinud ükskõik millisesse riiki?

4.9 Muu

- 126. Kas Te olete proovinud kunagi endalt elu võtta?.
- 127. Kas Te olete kunagi tõsiselt mõelnud endalt elu võtmisest?
- 128. Kas Te olete kunagi meelega varjanud meditsiinilisi probleeme, mis teil on, võib olla või on olnud, oma potentsiaalse tööandja eest?

4.10 Sõjaväeteenistus

(Kui teenistuskäik puudub, siis see osa jätta vahele)

- 129. Kas Te sõjaväes teenides olite sõjaväelise- või tsiviiluurimise all?
- 130. Kas Te saite sõjaväeteenistuse ajal distsiplinaarkorras karistada?
- 131. Kas Teid peeti mõnel põhjusel kinni Sõjaväepolitsei (ülemate) poolt?
- 132. Kas Te rikkusite sõjaväeteenistuse jooksul teadvalt mõne teise riigi seaduseid?

4.11 Korrakaitse

- 133. Kas Te korrakaitstajana olete toimepannud mõne ebaseadusliku teo (kuriteod: varguse vms.)?
- 134. Kas Te olete korrakaitstajana teinud midagi sellist, millest Te ei taha, et teised inimese teaks või teada saaks?
- 135. Kas Te olete olnud korrakaitstajana koos mõne teise korrakaitstajaga ajal, kui too on pannud toime kuriteo? Kui „Jah”, siis kas Te teatasite sellest?
- 136. Kas Te korrakaitstajana olete aidanud kellegi midagi „kinni mätsida”/varjata (kaaskorrakaitstajal, sugulasel, sõbral jt.)?
- 137. Kas Te korrakaitstajana olete võtnud vastu pistist või altkäemaksu?
- 138. Kas Te korrakaitstajana olete võltsinud politseilisi dokumente/menetlusedokumente (N: valetunnistused jne.)?
- 139. Kas Te korrakaitstajana olete teadlikult toime pannud ebaseadusliku kinnipidamise?
- 140. Kas Te korrakaitstajana olete kasutanud liigset jõudu?
- 141. Kas Te korrakaitstajana olete ebaseaduslikult hävitanud või ära võtnud tõendusmaterjali?

142. Kas Te korraüksjana olete kunagi, ilma loata, võtnud tõendusmaterjaliruumist tõendusmaterjali?
143. Kas Te korraüksjana olete varastanud midagi enda osakonnast?
144. Kas Te korraüksjana olete saanud mõne märkimisväärse suulise või kirjaliku noomituse või muud liiki distsiplinaarkaristuse?
145. Kas Te korraüksjana olete kunagi valet vandunud?
146. Kas Te korraüksjana olete teinud midagi sellist, mille eest Teile oleks saanud distsiplinaarkaristuse määrata?
147. Kas Te korraüksjana olete kunagi ebaseaduslikult tarvitanud, müünud või vallanud keelatud aineid?
148. Kas Te korraüksjana olete kunagi kasutanud oma ametikohta või positsiooni omakasuks?
149. Kas Te olete asunud seksuaalakti vangiga, kellegagi kinnipeetutest või kellegagi, kes on otseselt seotud Teile poolt uuritava juhtumiga (tunnistaja vms.)?

4.12 Julgeolek

150. Kas Teil on mitu kodakondsust või varasem kodakondus? Täpsustage, mitu ja/või varasem(ad).
151. Kui kerkib huvide konflikt, siis kelle huve Te kaitsete? Kas Kanada (Eesti) või mõne muu riigi?
152. Kas Teie lojaalsus mingitele organisatsioonidele või uskumustele võivad ületada mingis olukorras lojaalsuse Kanadale (Eestile)?
153. Kas Teil, Teie peres või sõpradel on olnud kontakte välisriigi või riikide valitsuste esindajatega viimase viie aasta jooksul kas Kanadas (Eestis) või välismaal (saatkonnad/konsulaadid, töötajad, diplomaadid jne.)? Selgitada põhjus ja asjaolud.
154. Kas Te olete kunagi olnud poliitiliselt aktiivne (N: protestid, demonstratsioonid, võitlusgrupid jms.) Kanadas (Eestis) või mujal?
155. Kas Te olete kunagi töötanud sõjaväes, politseis või julgeolekuasutuses? Kui „Jah”, siis lahkumise põhjus(ed) ning miks Te soovisite lahkuda.
156. Kas Teile on kunagi ära öeldud töökohast sõjaväes, politseis või julgeolekuasutuses.
157. Kas Te märkisite oma avalduses ära kõik oma võlad?

158. Kas Te olete kunagi osalenud tsiviilkohtuprotsessis? Asjaolud, otsused, tulemused.

159. Kas Te olete kunagi avaldanud Teile usaldatud konfidentsiaalset informatsiooni või informatsiooni, mida Te olite kohustatud mitte avaldama?

160. Mõned inimesed häbenevad niivõrd mõnasil varjatud aspekte oma elus, et muutuvad vastuvõtlikuks väljapressimistele või sunnile. Kas Te tunnete, et mingi Teie tegevuse tõttu saaks Teie suhtes kasutada väljapressimist või sundi? (Royal Canadian Mounted Police)

Antud küsimustik on suuremas osas ka Eestis kasutatav nii värvatavate politseiametnike, kui juba töötavate politseiametnike kontrollimiseks. Kanadat puudutavates küsimustes tuleks mõelda Eesti konteksti aga sisu jääb ikka samaks. Suure tõenäosusega on väga vähe inimesi, kes läbiksid testi ühtegi n.ö. negatiivset vastust andmata (eeldusel, et ollakse aus). Seega tuleb kindlasti vaadata sellist testi kogumina ja mitte teha üksikute küsimuste juures kaugeleulatuvaid järeldusi. Nagu tabavalt on mainitud ka Kanada Kuningliku Ratsapolitsei kodulehel internetis, et ei otsita inimesi, kes poleks kunagi eksinud, vaid neid, kes on eelkõige ausad praegu. Selliste küsimustega test on eelkõige abiks intervjuerijale, kes näeb, millisele teemale rohkem tähelepanu pöörata ning millised võivad olla selle konkreetse isiku nõrgad kohad või millele tähelepanu pöörata, mida jälgida või mida täpsemalt uurida (juhul, kui otsustatakse kandidaat tööle võtta). Ka juba töötavate ametnike puhul annab selline testimine võimaluse näiteks sisekontrolli tähelepanu suunata ühele või teisele asjale, mida mingi konkreetse ametniku juures lähemalt kontrollida või silmaspidada, leida võimalikke riske ning neid võimalusel maandada. Tähtis on ka arutada testitavaga läbi iga küsimuse juures, mida mõeldakse küsimusega ja mida testitavalt teada tahetakse. Sellega saab välistada ka teatud nn. möönduste tulemusel tekkida võivad vale-negatiivsed tulemused. N: jälitusametnik, kes sõbrustab vabalt ajal organiseeritud kuritegevusliku grupeeringu liikmetega, töötab n.ö. samal teemal Politseis. Kui nüüd esitada küsimus, et „Kas Teil on sidemeid organiseeritud kuritegevusega?“, siis võib ta vastata, et „Jah“ ning mööndab, et töö tõttu ta puutub kokku, varjates sellega ära ka töövälise sõpruse kurjategijatega. Kui aga intervjuerija selgitab välja, milles asi, saab ta formuleerida vajadusel uue küsimuse, mis välistab eelnimetatud skeemi. Näiteks küsib: ”Kas Te käite läbi tööväliselt organiseeritud kuritegelikesse grupeeringutesse kuuluvate isikutega?” vms. vastavalt konkreetsele kaasusele.

5. SEADUSANDLUS

Praegu reguleerivad politseiametnike värbamist peamiselt Politseiteenistuse seadus, Avaliku teenistuse seadus ning Politseiametnike kutsesobivusnõuded.

Avaliku Teenistuse Seaduse (ATS) §17 sätestab teenistusse võtmise teistsuguste või täiendavate nõuete kehtestamise avalikele teenistujatele, kelleks on ka politseiametnikud vastavalt ATS §12 lg 3 p 4. Samuti lisab ATS §17 lg 1, et „Teenistusse võtmise teistsugused nõuded kehtestatakse seadusega või seaduse alusel” ning sama paragrahvi lg 2, et „Teenistusse võtmise täiendavad nõuded kehtestatakse seadusega või seaduse alusel. Täiendavaid kvalifikatsiooninõudeid võib kehtestada ametiasutuse juht või temast kõrgemalseisev ülemus või ametiasutus.”

Seega, et kohustada näiteks kõiki värvatavaid isikuid läbima polügraafitest, tuleks muuta vastavat seadust, millele on viidatud ATS'is. Politseinike teenistuse küsimuste reguleerimiseks on vastuvõetud Politseiteenistuse Seadus (PolS). PolS§ 8 sätestab politseiametnikule esitatavad nõuded: „Politseiametnikuna võib teenistusse võtta 19-aastaseks saanud vähemalt keskharidusega Eesti kodaniku, kes valdab eesti keelt seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga kehtestatud ulatuses ning vastab politseiametniku kutsesobivuse nõuetele.” ja „Politseiametnike kutsesobivuse, sealhulgas füüsilise ettevalmistuse, haridus- ja tervisenõuded kehtestab Vabariigi Valitsus.”

Politseiametnike kutsesobivusnõuded on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 22.juuni 2006 käskkirjaga nr. 141, mis sätestab nõuded politseiametniku isikuomadustele, haridusele, kõrgharidusele, koolitusele. Tervisele ja füüsilisele ettevalmistusele. Sama käskkirja §1 lg 1 sätestab, et politseiametnik peab olema lojaalne Eesti Vabariigile, aus ja seadusekuulekas. Nende isikuomaduste olemasolu kontrollimiseks värvataval oleks polügraaf väga hea vahend. Selleks, et hakata politseisse töölevärvatavaid ja juba töötavaid ametnikke polügraafitesti kasutades kontrollima, tuleks siiski viia sisse säte Politseiteenistuse seadusesse, et PolS §8 „Politseiametnikule esitatavad nõuetele” lisanduks veel „Nõuetekohaselt läbitud

polügraafitest” ning näiteks võiks seadus määrata testivormi ja küsimuste üle otsustamise Siseministrile, Kohtueksperdiisi ja Kriminialistika Keskusele, Politseiameti Politseikontrolli talitusele või mõnele muule struktuuriüksusele.

Juba töötavate ametnike kontrollimiseks ei ole tarvis seadusemuudatusi teha, sest polügraafiga saab testida vaid isiku enda nõusolekul ning lähtudes õiguskantsleri 2003. aasta ettepanekust, võib seda kasutada, vaid informatsioonikogumise vahendina kriminaalasjades. Analoogia põhjal peaks tohtima seda informatsioonikogumise vahendina kasutada ka distsiplinaarasjades ning konkreetse isiku näiteks töölt vabastamine ei tohi tugineda vaid polügraafitesti tulemustel. Selge erinevus politseisse politseinikukandidaatidega on asjaolus, et juba töötavat isiku vabastamine on tõsine, vähemalt karistusliku iseloomuga, toiming tema suhtes, kuid näiteks isiku politseisse värbamata jätmise korral värvatava hetkeolukord ei halvene s.t. ta ei jää millestki olemasolevast ilma. Seega on värbajal võimalik värvatavate suhtes diskretsiooniõigust mõnevõrra laiemalt kasutada otsustamaks nende värbamist, kui on näiteks asutuse juhil konkreetse ametniku töölt vabastamise korral.

Milline (politsei)üksus konkreetselt peaks hakkama polügraafiga testimisega tegelema, kuidas ja kust erapooletuid eksperte palkama jms. analüüsimine pole käesoleva töö eesmärk. Üks võimalik lahendus on siiski kokkuvõtvas osas esitatud.

KOKKUVÕTE

Nagu võis eelnevate peatükkide põhjal järeldada, pole polügraafi kasutamise aga eelkõige selle täpsuse osas spetsialistid kaugeltki ühel meelel. Palju sõltub valitud meetodikast, testija kogemusest. Polügraafitesti vastaste peamiseks argumendiks üldjuhul jääb aga ikkagi, täiesti õigustatult, mure vale-positiivsete tulemuste pärast s.t. tulemuste pärast, mis näitavad n.ö. süüta ja ausa inimese kohta ekslikult valelikkust. Just sellel põhjusel ei langeta ka kohtud oma otsuseid vaid polügraafitestide tulemuste põhjal, kui neid üldse arvestavadki. Tasub siiski täheldada, et maailmas paljud juhtivad riigid julgeoleku, sõjanduse ja turvalisuse küsimustes, kellel on ka reaalsed tõsised kogemused, eesotsas Ameerika Ühendriikide ja näiteks ka Iisraeliga, kes kasutavad selliseid testimisi tundlikes kohtades laialdaselt.

Maailmas paistab aga olevat suund selline, et Teo Teadmiste Testi on õnnestunud standardiseerida ning seda paljudes riikides ka kohtud arvestavad ning seda liiki polügraafitesti tähtsuse tõusu peaks me tõenäoliselt lähitulevikus nägema. Käesoleva töö seisukohalt vaadates pole sellest aga jälle suurt abi, sest värbamiseelseteks ning juba töötavate ametnike julgeolekukontrolliks või üldist laadi skriininguks kõne all olev testitüüp ei sobi, sest puudub konkreetne sündmus, mille detaile saaks testija kasutada. Seega jääb üle ikkagi Võrdlusküsimuste Test. Selle testi täpsuse osas ollakse samuti väga erinevatel arvamustel, kus ühed väidavad, et see pole parem kulli ja kirja viskamisest ning teised hindavad täpsuseks 90% või rohkem. Igal juhul võib küllalt kindlalt väita, et sellist laadi testimise täpsus on tunduvalt suurem, kui lihtsalt juhus (50:50) ning selline abivahend on julgeolekukontrolli läbiviijale suureks abiks. Tuleb arvestada, et ilmselt ei toetuta näiteks julgeolekukontrolli teostamisel vaid polügraafitesti tulemustele, vaid töödeldakse ka muud informatsiooni, mida on õnnestunud testitava kohta koguda ning võrreldakse ja analüüsitakse erinevatest allikatest või meetoditel saadud informatsiooni. Selline erinevate vahendite kooskasutamine peaks suurendama tõenäosust, et õnnestub avastada politseiorganisatsioonile sobimatud, potentsiaalselt ohtlikud või muul viisil rohkem või vähem ebausaldusväärsed kandidaadid või juba töötavad ametnikud.

Leian, toetudes käesoleva uurimuse materjalidele, et värbamiseelne politseiametnike testimine polügraafiga on õigustatud, kui testimist kasutada kandidaadiga vestluse ühes osas või tema intervjuerimisel, kus polügraafi näidud aitavad intervjuu läbiviijat. Selliselt intervjuerides

tuleks kasutada ka tausta kontrollimiseks KAIRI't jt. andmebaase, avalikke allikaid ja muid informatsiooni hankimise viise ning mitte toetuda 100%-liselt polügraafitesti tulemustele. Leian, et tuleks koostada täpsemalt kohalikke olusid ja keskkonda arvestav testieelne intervjuu vorm, mis oleks sarnane käesoleva töö küsimustiku osas välja toodud Kanada värbamiseelse polügraafitesti küsimustikuga. Isikuid küsitleda lojaalsuse, kuritegelike sidemete, seaduskuulekuse, usaldusväärsuse, väljapressimisohu, alkoholi ja narkootikumide jms. suhtes. Teatud küsimuste osas ja vanemate küsitlevate suhtes peaks eristama ka Eesti taasiseseisvuse perioodi ja sellele eelnenud aega, kuna Kanada värbamiseelse polügraafitesti küsimustikus sellist kahesust ei ole arvestatud.

Politseiõppeasutusse õppima asujate testimised tuleks läbi viia juba varasemalt ning jaotatuna pikemale perioodile, sest näiteks viiekümne, saja või kahesaja isiku testimine nädalase vastuvõtuperioodi jooksul on antud hetkel Eestis tehniliselt ajaliselt võimatu. Prof. Jaan Huik'i sõnul saaks üks testija päevas testida 1 kuni 2 isikut, millele lisandub testitulemuste analüüsile kuluv aeg, mis praegu prof. Huik'i kasutuses oleva analoogseadme puhul võtab samuti 1 kuni 2 päeva ühe testimise kohta. Selline tempo võimaldaks aga nädalas testida ühel testijal maksimaalselt 10 inimest, millele lisandub see järel 10 kuni 20 päevane tulemuste töötlemise periood. Lahenduseks oleks digitaalsete polügraafiseadmete kasutuselevõtt ning lisatestijate koolitamine. Samuti võiks tulla kõne alla süsteem, kus igas politseiprefektuuris on näiteks üks või kaks polügraafispetsialisti, kes testivad aasta läbi politseisse värvatavaid isikuid ning tegelevad ka kriminaal- ja distsiplinaarajades info kogumise eesmärgil tehtavate polügraafitestide läbiviimisega. (Huik.2007)

Sarnast testimise vormi võib kasutada ka juba töötavate ametnike puhul. Leian, et oleks asjakohane viia sisse juba töötavate ametnike pisteline kontrollimine ning jätta võimalus rakendada seda testimist vajadusel ka muul ajal, näiteks, kui on tekkinud konkreetsed kahtlused kellegi suhtes või vajab lahendamist mõni konkreetne sisekontrollialane juhtum. Siiski tuleks tähelepanna, et lõplikud otsused tuleb langetada toetudes kogutud tõenditele ning polügraafiga testimisse suhtuda vaid, kui abivahendisse. Kindlasti tuleks selliste sündmuste korral, kus testi läbiviijal on võimalik kogude konkreetse sündmuse kohta detailset infot, mida saab teada, vaid süüdlane või väike ring isikuid (kahtluseluste ringi saab koomale tõmmata), tuleks kasutada Teo Teadmiste Testi, kui täpsemat ning usaldusväärsemat testi liiki võrreldes Võrdlusküsimuste Testiga. Sellised testimised aitavad kindlasti selgitada välja ebasoovitavaid isikuid organisatsiooni sees ning teha kindlaks muid võimalikke personaliga seotud

julgeolekuriske (näiteks varem mainitud kõrgeenenud oht mõnel isikul sattuda väljapressimise ohvriks). Samuti tasuks eraldi uurimus teostada Teo Teadmiste Testi osas.

Pettuselt tabatud kandidaatide või juba töötavate ametnikega tuleks käituda vastavalt olukorrale. Kindlasti oleks eesmärgiks eelkõige organisatsiooni jaoks riskide hindamine ja maandamine. Ametniku võib töölt vabastada või viia vähem vastutusrikkale ametikohale või anda talle aega puuduste kõrvaldamiseks või võimalus heastada enda mõni negatiivne tegevus/tegevusetus. Eraldi eesmärgiks ei ole isikute suhtes kriminaalmenetluste alustamine vms., kuigi ei saa välistada, et teatud asjade ilmsiks tulles tuleb algselt eraldi kriminaalmenetlus, kus juba kogutakse tõendeid vastavalt Kriminaalmenetluse seadustiku sätetele. Samuti võib oletada, et selliselt polügraafiga testimiste sisseviimine sisaldab endas teatavat profülaktilist momenti hoides eemal potentsiaalsed ebasobivad isikud, kes muidu prooviksid ühel või teisel põhjusel organisatsiooni imbuda.

Käesoleva uurimuse hüpotees „politseiametnike värbamiseelne ja juba töötavate ametnike pisteline polügraafiga testimine aitab organisatsioonist eemal hoida sinna sobimatuid isikuid” on piisavalt tõestatud.

RESÜMEE

This study is written in Estonian language and its size is 50 pages. Studys object is the need and possibility to bring in the polygraph testings in Estonian Police pre-employment recruiting process and for its internal security issues. Estonias prior practice and the practices of foreign countries in the field of polygraph testing and main testing methods are observed and analysed. Credibility issues are also analysed. After legislative analysis, suggestions are made for changes in Estonian legislation wich would make possible to use polygraph testing in recruitment process in Estonian Police. As a result of the study is given a review of the main activities and courses in the field of polygraph testing in Estonia and in the world.

In the first chapter Estonias prior polygraph practices are observed and other countries practices are analysed. In second chapter the different polygraph testing methods are analysed. In third chapter the problems of polygraph testing credibility are analysed. In fourth chapter is brought forth a possible questionnaire in pre-employment process for candidates for a job as a police officers. In fifth chapter a legislative analysis is conducted.

The hypotesis of this study is:”Pre-employment polygraph testing of new recruits and random testing of already working police officers will help to keep unsuitable persons away from the organistasion.”

KASUTATUD ALLIKAD:

1. Committee to Review the Scientific Evidence on the Polygraph; Board on Behavioral, Cognitive, and Sensory Sciences and Committee on National Statistics; Division of Behavioral and Social Sciences and Education; National Research Council of The National Academies. 2003. The polygraph and lie detection. National Academic Press. <http://www.nap.edu/books/0309084369/html/index.html> 24.03.2007
2. Maschke, G. W., Scalabrini, G. J. 2002. The Lie Behind Lie Detector. 4th digital edition. AntiPolygraph.org. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> 22.03.2007
3. Ben-Shakhar, G., Elaad, E. The Guilty Knowledge Test (GKT) as an Application of Psychophysiology: Future Prospects and Obstacles. <http://websites.mscc.huji.ac.il/zerolab/GKTCHAP3.PDF> 14.03.2007
4. Benner, B., Bertholf, L. Boebert, E., Damerow, D., Easterling, R., Larsen, L. Melius, C., Powers, D., Zelicoff, A. Polygraph and Security; A Study by Subpanel of Sandia's Senior Scientists and Engineers; October 21 1999; Executive Summary. <http://www.fas.org/sgp/othergov/polygraph/sandia.html> 16.03.2007
5. Bull, R., Baron, H., Gudjonsson, G., Hampson, S., Rippon, G. Vrij, A. A review of the current scientific status and fields of application of Polygraphic Deception Detection ; Final report (6 October 2004) from the BPS Working Party. http://www.bps.org.uk/publications/position_papers_and_working_party_reports/position_papers_and_working_party_reports_home.cfm 18.03.2007
6. Department of Defense; Polygraph Program; Office of the Assistant Secretary of Defense; Fiscal Year 2002. Annual Report to the Congress. <http://www.fas.org/sgp/othergov/polygraph/dod-2002.html> 15.03.2007
7. U.S. Department of Justice; Office of the Inspector General; Evaluation and Inspections Division. Use of Polygraph Examinations in Department of Justice. I-2006-008; September 2006. <http://www.usdoj.gov/oig/reports/plus/e0608/final.pdf> 10.03.2007
8. Huik, J. 2001. Polügraafitest. Tallinn: Sisekaitseakadeemia
9. Van Aperen, S. The polygraph as investigative tool in criminal and private investigations. <http://www.nettrace.com.au/content/nta10001.htm> 14.03.2007
10. Boyd, C. 2004. Estonia opens politics to the web. BBC News 7.05.2004. Internetist <http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/3690661.stm> 05.03.2007
11. Ray, D. 2001. Can they fool the polygraph? – accuracy of polygraph tests. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1571/is_25_17/ai_76402690 15.04.2007

12. Elaad, E. 2006. The polygraph in Israel. History and Practice. <http://www.personeel.unimaas.nl/eh.meijer/eemopt/Presentations/Elaad2.pdf> 12.03.2007
13. Furumitsu, I., Hira, S., Nakayama, M. Polygraphic examination in Japan: Application of GKT in Forensic Investigation. <http://www.personeel.unimaas.nl/eh.meijer/eemopt/Presentations/furumitsu.pdf> 13.03.2007
14. van de Plas, M. 2006. The use of polygraph in the Belgium. <http://www.personeel.unimaas.nl/eh.meijer/eemopt/Presentations/vandeplas.pdf> 12.03.2007
15. Defense Academy of Credibility Assessment (enne 2007.a. Department of Defense's Polygraph Institute) koduleht. <http://www.dodpoly.army.mil/mission.asp> 12.03.2007
16. Justiitsministeeriumi hallatav korruptsiooiteemaline internetilehekülj. <http://www.korruptsioon.ee> 05.03.2007
17. Kanada Kuningliku Ratsapolitsei kodulehelt värbamisprotsessi kirjeldavad materjalid: http://www.rcmp-grc.gc.ca/recruiting/application_process_e.htm
18. LOS ANGELES POLICE DEPARTMENT PRE-EMPLOYMENT POLYGRAPH GUIDELINES. Revised: December 3, 2004. antipolygraph.org/documents/lapd-polygraph-guidelines.pdf 21.03.2007
19. Royal Canadian Mounted Police. Pre-employment polygraph suitability, reliability and security interview applicant questionnaire http://www.rcmp-grc.gc.ca/recruiting/pep_e.pdf 23.03.2007
20. Wikipedia elektrooniline entsüklopeedia; märksõna: polygraph. <http://en.wikipedia.org/wiki/Polygraph> 03.03.2007
21. Õiguskantsleri ülevaade Riigikogule perioodist 1. september 2002 kuni 31. august 2003. <http://www.oiguskantsler.ee/files/10.pdf>
22. Avaliku Teenistuse Seadus. 25.01.1995 – RT I 1995, 16, 228, RT I 2006, 26, 193
23. Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003 - [RT I 2003, 27](#), 166, [RT I 2007, 12, 66](#)
24. Politseiametnike kutsesobivusnõuded. Vabariigi Valitsuse 22. juuni 2006. a. Käskkiri nr. 141. RT I 2006, 31, 238
25. Politseiteenistuse Seadus. 14.05.1998 – RT I 1998, 50, 753, RT I 2006, 48, 357
26. PUBLIC LAW 100-347-JUNE 27, 1988. Employee Polygraph Protection act of 1988. <http://www.fop.org/downloads/empppoly.pdf> 08.03.2007
27. Riikohtu kriminaalkolleegium. 06.06.2001 Otsus 3-1-1-68-01, RT III 2001, 20, 217
28. Riigikohtu kriminaalkolleegium. 18.10.2001 Otsus 3-1-1-87-01, RT III-2001-27-295

29. Kaitsepolitseiamet. Vastus Kaitsepolitseiametile saadetud teabenõudele 04.04.2007 nr. 14AT
30. Huik, J. Polügraafiga testimise praktika Eestis. Autori üleskirjutis. Tallinn. 21.05.2007